د پوهنې وزارت

تاریخ

نهم ټولګی

هـ . ل ۱۳۹۸

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی
دا عزت د هر افغان دی
کور د سولې کور د تورې
هر بچی يې قهرمان دی
دا وطن د ټولو کور دی
د بلوڅو د ازبکو
د پښتون او هزاره وو
د ترکمنو د تاجکو
ورسره عرب، گوجر دي
پاميريان، نورستانيان
براهوي دي، قزلباش دي
هم ايماق، هم پشه يان
دا هېواد به تل ځليږي
لکه لمر پر شنه آسمان
په سينه کې د آسيا به
لکه زړه وي جاويدان
نوم د حق مو دی رهبر
وايو الله اکبر وايو الله اکبر

بسم الله الرحمن الرحیم

د پوهنې وزارت

تاریخ

نهم ټولګی

۱۳۹۸

هـ.ش

د کتاب ځانګړتیاوې

مضمون: تاریخ

مؤلفین: د تعلیمي نصاب د تاریخ دیپارتمنت علمي او مسلکي غړي

اډیټ کوونکي: د پښتو ژبې د اډیټ د څانګې علمي او مسلکي غړي

ټولګی: نهم

د متن ژبه: پښتو

انکشاف ورکوونکی: د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف لوی ریاست

خپروونکی: د پوهنې وزارت د اړیکو او عامه پوهاوي ریاست

د چاپ کال: ۱۳۹۸ هجري شمسي

برېښنالیک پته: curriculum@moe.gov.af

د درسي کتابونو د چاپ، وېش او پلورلو حق د افغانستان اسلامي جمهوریت د پوهنې وزارت سره محفوظ دی. په بازار کې یې پلورل او پېرودل منع دي. له سرغړوونکو سره قانوني چلند کېږي.

د پوهنې د وزیر پیغام
اقرأ باسم ربک

د لوی او ښښونکي خدایﷻ شکر په ځای کوو، چې موږ ته یې ژوند رابښلی، او د لوست او لیک له نعمت څخه یې برخمن کړي یو، او د الله تعالی پر وروستي پیغمبر محمد مصطفیﷺ چې د الهي لومړنی پیغام ورته (لوستل) و، درود وایو.

څرنګه چې ټولو ته ښکاره ده ۱۳۹۷ هجري لمریز کال د پوهنې د کال په نامه ونومول شو، له دې امله به د ګران هېواد ښوونیز نظام، د ژورو بدلونونو شاهد وي. ښوونکی، زده‌کوونکی، کتاب، ښوونځی، اداره او د والدینو شوراګانې د هېواد د پوهنیز نظام شپږګوني بنسټیز عناصر بلل کیږي، چې د هېواد د ښوونې او روزنې په پراختیا او پرمختیا کې مهم رول لري. په داسې مهم وخت کې د افغانستان د پوهنې وزارت د مشرتابه مقام، د هېواد په ښوونیز نظام کې د ودې او پراختیا په لور بنسټیزو بدلونونو ته ژمن دی.

له همدې امله د ښوونیز نصاب اصلاح او پراختیا، د پوهنې وزارت له مهمو لومړیتوبونو څخه دي. همدارنګه په ښوونځیو، مدرسو او ټولو دولتي او خصوصي ښوونیزو تآسیساتو کې، د درسي کتابونو محتوا، کیفیت او توزیع ته پاملرنه د پوهنې وزارت د چارو په سر کې ځای لري. موږ په دې باور یو، چې د باکیفیته درسي کتابونو له شتون پرته، د ښوونې او روزنې اساسي اهدافو ته رسېدلی نشو.

پورتنیو موخو ته د رسېدو او د اغېزناک ښوونیز نظام د رامنځته کولو لپاره، د راتلونکي نسل د روزونکو په توګه، د هېواد له ټولو زړه سواندو ښوونکو، استادانو او مسلکي مدیرانو څخه په درناوي هیله کوم، چې د هېواد بچیانو ته دې د درسي کتابونو په تدریس، او د محتوا په لېږدولو کې، هیڅ ډول هڅه او هاند ونه سپموي، او د یوه فعال او په دیني، ملي او انتقادي تفکر سمبال نسل په روزنه کې، زیار او کوښښ وکړي. هره ورځ د ژمنې په نوي کولو او د مسؤولیت په درک سره، په دې نیت لوست پیل کړي، چې د نن ورځې ګران زده‌کوونکي به سبا د یوه پرمختللي افغانستان معماران، او د ټولنې متمدن او ګټور اوسېدونکي وي.

همدا راز له خوږو زده کوونکو څخه، چې د هېواد ارزښتناکه پانګه ده، غوښتنه لرم، څو له هر فرصت څخه ګټه پورته کړي، او د زده کړې په پروسه کې د ځیرکو او فعالو ګډونوالو په توګه، او ښوونکو ته په درناوي سره، له تدریس څخه ښه او اغېزناکه استفاده وکړي.

په پای کې د ښوونې او روزنې له ټولو پوهانو او د ښوونیز نصاب له مسلکي همکارانو څخه، چې د دې کتاب په لیکلو او چمتو کولو کې یې نه ستړې کېدونکې هلې ځلې کړې دي، مننه کوم، او د لوی خدایﷻ له دربار څخه دوی ته په دې سپیڅلې او انسان جوړوونکې هڅې کې بریا غواړم.

د معیاري او پرمختللي ښوونیز نظام ا و د داسې ودان افغانستان په هیله چې وګړي یې خپلواک، پوه او سوکاله وي.

د پوهنې وزیر

دکتور محمد میرویس بلخي

لیک لړ

لومړی څپرکی: واک ته د احمدشاه بابا تر رسېدو وړاندې د افغانستان اقتصادي، ټولنیز او سیاسي حالت (۱-۸)

- د احمد شاه بابا له واکمن کېدو وړاندې د افغانستان سیاسي حالت .
- د احمد شاه بابا له واکمن کېدو وړاندې د افغانستان تولنیز حالت څنګه و؟
- د احمد شاه بابا له واکمن کېدو وړاندې د افغانستان اقتصادي حالت څنګه و؟

دویم څپرکی: له ۱۷۴۷ ز څخه تر ۱۸۷۹ ز کال پورې د افغانستان پېښې (۹ - ۴۴)

- احمدشاه بابا څنګه یوځل بیا افغانستان را ژوندی کړ.
- د احمد شاه بابا اداري اصلاحات او نظامي فعالیتونه.
- د احمدشاه بابا د خصلتونو په اړه پوهیزئ؟
- آیا پوهېږئ تیمور شاه شل کاله واکمني وکړه؟
- آیا د شاه زمان د واکمنۍ تګلارې پیژنئ؟
- آیا پوهېږئ شاه محمود لومړی ځل څرنګه واک ته ورسېد؟
- د شاه شجاع د لومړي ځل واکمنۍ څرنګوالی
- د شاه محمود د دویمې دورې د واکمنۍ څرنګوالی
- آیا د امیر دوست محمد خان د لومړي ځل واکمنۍ سره آشنایي لرئ؟
- آیا پر افغانستان د انګریزانو د لومړي یرغل په اړه معلومات لرئ؟
- آیا د شاه شجاع د دویم ځل واکمنۍ په اړه معلومات لرئ
- آیا د امیر دوست محمد خان د دویم ځل واکمنۍ په اړه پوهېږئ؟
- آیا د امیر شیرعلي خان د لومړي ځل سلطنت سره آشنایی لرئ؟
- آیا د امیر محمد افضل خان له شخصیت سره پېژند ګلوي لرئ؟
- آیا د امیر محمداعظم خان د شخصیت په اړه معلومات لرئ؟
- آیا د امیر شیرعلي خان د دویم ځل سلطنت سره پیژند ګلوي لرئ؟
- آیا پر افغانستان د انګریزانو د دو یم تیرې په اړه معلومات لرئ؟

دریم څپرکی: له ۱۸۸۰ ز- ۱۹۷۳ ز کال پورې د افغانستان پېښې (۴۵-۶۲)

- د مرکزي واکمنۍ په ټینګښت کې د امیرعبدالرحمن ونډه څه وه؟
- د امیر حبیب الله خان د پاچاهۍ په اړه څه پوهېږئ؟
- د افغانستان خلکو څرنګه له انګریزانو څخه خپله خپلواکي ترلاسه کړه؟
- د امان الله خان د مسافرتونو لاس ته راوړنې څه وې؟
- حبیب الله کلکانی څرنګه واک ته ورسید؟
- آیا پوهېږئ چې محمد نادر شاه څرنګه واک ته ورسید؟
- آیا پوهېږئ چې محمد ظاهرشاه څلویښت کاله پاچاهي وکړه؟

څلورم څپرکی: د ګاونډیو هېوادونو معاصر تاریخ (۶۲- ۷۵)

- د چین یا د نړۍ د ترټولو زیات نفوس لرونکي هېواد په اړه څه معلومات لرئ؟
- آیا د پاکستان له تاریخ او هېواد سره آشنایي لرئ؟
- آیا د ایران د اسلامي جمهوري هېواد له تاریخ او موقعیت سره آشنا یاست؟
- آیا د ازبکستان هېواد په اړه معلومات لرئ؟
- آیا د تاجکستان له خلکو او تاریخ سره آشنایي لرئ؟
- آیا د ترکمنستان له خلکو او تاریخ سره آشنایي لرئ؟

لومړی څپرکی

واک ته د **احمدشاه بابا** تر رسېدو وړاندې د **افغانستان** اقتصادي،
ټولنیز او سیاسي حالت

د لومړي څپرکي موخې

- واک ته د احمدشاه بابا تر رسېدو وړاندې د افغانستان سیاسي، اقتصادي او ټولنیزې اوضاع سره د زده‌کوونکو پېژندګلوي.
- له احمدشاه بابا وړاندې، له فکري غورځنګونو سره د زده‌کوونکو پېژندګلوي.
- د احمدشاه بابا له واکمنۍ څخه وړاندې د هېواد له ملي او مبارزو څېرو سره د زده‌کوونکو پېژندګلوي.

د احمدشا بابا تر واکمن کېدو وړاندې د افغانستان سیاسي حالت څرنګه و؟

په دې لوست کې د احمدشاه بابا تر واکمن کېدو وړاندې لاملونه تر څېړنې لاندې نیسو.

زده‌کوونکي په دې پوهېږي چې په شپاړلسمه زېږدیزه پېړۍ کې زموږ خاوره د ناوړه سیاسي پېښو قرباني شوه. د **سلطان حسین بایقرا** له مړینې سره د ګډوډیو لاره هواره شوه او د **شیبانیانو** په لاس د **هرات** تیموري دولت له منځه لاړ. په **فارس** کې د **صفوي شاه اسماعیل** په لاس د **صفویانو** د واکمنۍ بنسټ کېښودل شو. په **هند** کې له **ګورګاني** شهزادګانو څخه یو تن **محمد بابر** د **بابري** دولت بنسټ کېښود. په دې توګه په شمال، لوېدیځ او سوېل ختیځ کې **بابري، صفوي** او **شیباني** دولتونه جوړ شول. دا ټول واکمنان زموږ د هېواد د پرمختګ د مخنیوي لاملونه ګڼل کېدل. د جغرافیایي سېمو وېش، زموږ خاوره کابو دوه نیمې پېړۍ له تدریجي ودې لېرې وساتله. په دې موده کې زموږ هېواد د نورو هېوادونو په منځ کې د جګړو ډګر و او د هغو هېوادونو فرهنګي ارزښتونو په فرهنګي حوزه کې په موږ اغېز وکړ.

د لښکر ایستلو د لګښتونو له امله کورنۍ ستونزې ورځ په ورځ زیاتې شوې خلک اړ شول چې د سفر آسانتیاوې برابرې کړي. دې **لاملونو** د یرغلګرو په وړاندې مساعد شرایط رامنځ ته کړل. مخالفتونه یې له کرکې څخه تر انزجاره ورسېدل او په پایله کې د خپلواکۍ غوښتنې احساساتو شدت پیدا کړ.

بایزید انصاري

خوشحال خان خټک

میرویس نیکه

سیاسي مبارزې له پټو کړنو څخه پیل او د ښکېلاک پر ضد یې لمن اوږده شوه. د خلکو پاڅونونه د لومړي ځل لپاره په **هرات**، **کندهار**، **اندخوی** او **بلوچستان** کې پیل شول. سره له دې چې پاڅونونه په یو ځای کې غلي کېدل او په بل ځای کې راپورته کېدل، خو په عمومي ډول یې غلي کېدل ناشونې وو.

په ختیځو ولایاتو کې د خپلواکۍ غوښتنې غورځنګونه پیل شول چې د ختیځو کرښو او یا سرحدي سیمو میشتو زیاترو قومونو په کې برخه اخیستې وه. دا رنګه سیاسي غورځنګونو که څه هم خپلواکي ترلاسه نشوای کړای خو د هغو سیمو خلکو ته یې الهام ورکړ، چې د **روښانیانو** د نهضت تر نامه لاندې خوځښت د دې خاورې په تاریخ کې را پیدا او ځانګړې ونډه یې ترسره کړه.

د روښانیانو د نهضت مشري د **بایزید انصاري** د **شیخ عبدالله انصاري** د زوی په غاړه وه. هغه د مغلي حکومت د استبداد له ضد مبارزې ته خلک راوبلل. د روښانیانو خوځښت په سیاسي او مذهبي ځانګړتیاوو ولاړ و. یو تن د هغه نهضت مخالفینو څخه **اخند درویزه** و چې د **پیر روښان** پر ضد یې تبلیغونه په لار ه واچول پیر روښان تر هغې مودې چې د مرګ تنده نه وه لیدلې خپلو مبارزو ته یې دوام ورکړ.

د **خوشحال خان خټک** پاڅون بل سیاسي حرکت و چې زموږ د خلکو په راویښولو کې اغېزناک شو او زموږ په معاصر تاریخ کې د **خټکو** غورځنګ په نامه شهرت درلوده چې زموږ د هېواد په تاریخ کې ځانګړی ځای لري. په خپله خوشحال خان یو فرهنګي او پوځي سړی و. د خپل ژوند څلور کاله یې په بند کې تېر کړل. له خلاصېدو څخه وروسته یې بیا د خپل قوم مشري په لاس کې ونیوله. د نوموړي مبارزې تر مرګه پورې چې کابو اتیاکلن و دوام وموند.

که څه هم د خپلواکۍ غوښتونکو مبارزې د هېواد په ختیځو سیمو کې کله ناکله په وقفه یې ډول له منځه تللې، خو په **اتلسمه پېړۍ** کې یوځل بیا **میرویس خان نیکه** د یرغلګرو د له منځه وړلو په موخه پاڅون وکړ چې زموږ د هېواد په تاریخ کې د **کندهار** د پاڅون په نوم یاد شوی دی.

میرویس خان نیکه په (**۱۷۰۹**) زېږدیز کال کې د **ګرګین** د ظلمونو او د صفویانو د حاکمیت په وړاندې د کندهار ښار د خلکو پاڅون وهڅاوه او د دې پاڅون په پایله کې یې، د **هوتکیانو** خپلواک دولت جوړ کړ چې همدې دولت وکړای شول د **احمدشاه بابا** سیاسي اقتدار ته لار هواره کړي.

په ټولګي کې فعالیت

زده‌کوونکي دې په درېو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې په دې اړه چې د پیر روښان غورځنګ څرنګه غورځنګ و او په کومو سیمو کې رامنځ ته شو، دویمه ډله دې په دې اړه چې د خوشحال خان خټک پاڅون د کومو سیمو په سیاسي راویښتوب کې اغېزناک و او درېمه ډله دې د هوتکیانو د خوځښت په اړه په خپلو منځو کې بحث وکړي او د بحثونو پایلې دې د هرې ډلې استازی په ټولګي کې ولولي.

پوښتنې

۱- ولې سېمه ییزې واکمنی منځ ته راغلې؟

۲- کومو دولتونو خپل فرهنګي ارزښتونه زموږ د هېواد پر خلکو وتپل؟

۳- کوم لاملونه زموږ د خلکو د خپلواکۍ غوښتنې د ذهنیت په روزنه کې اغېزناک وو؟

له ټولګي نه د باندې فعالیت

زده‌کوونکي دې د لویانو نه د نادر افشار په اړه معلومات ترلاسه کړي او هغه دې د ابدالي احمدشاه له واک سره له تړاو ورکولو څخه وروسته په ټولګي کې وړاندې کړي.

د احمدشاه بابا د واکمن کېدو پر مهال د هېواد ټولنيز وضعيت څنګه و؟

په تېر لوست کې له احمدشاه بابا **څخه** وړاندې د سياسي شرايطو جزئياتو ته اشاره وشوه، په اوسني بحث کې د احمدشاه بابا د واک تر رسېدو وړاندی ټولنيز حالت تر بحث لاندې نيسو.

د **شيباني**، **صفوي** او **بابري** يرغلګرو ځواکونو د ولکې په پايله کې د هېواد مرکزي دولت سوداګري او کرنه له لاسه ورکړه. د **هرات** د هنري مکتب نور په دې باندې نه توانېده چې د ادب او صنعت کار مخ ته بوځي. د لښکر ايستلو لګښتونه د دې خاورې پر خلکو باندې تپل کېدل. حاکمانو او افسرانو په پوځي کلاوو کې سوکاله ژوند درلوده. پوځي لښکر د ښار په د ننه عسکري بارکو کې ځای په ځای وو. ښځه او ښېرازه ځرځايونه وسله والو ځواکونو ته ځانګړي شوي وو او پوځيانو د خپلو ستومانيود لرې کولو لپاره د تفريح له ځايونو او ښونو څخه ګټه پورته کوله.

پورتنيو مسايلو ته په پام سره زموږ هېواد مرکزي حکومت نه درلود. د اوبو لګولو سيستمونه او بندونه چې پخوا موجودوو، د پرله پسې جګړو په پايله کې وران او له منځه ولاړل. په دې حالاتو کې جدي خطر زموږ خاوره ګواښله.

په هېواد کې د زياترو خلکو بوختيا **کرنه او مالداري** وه. د شنو دښتو شتون د څارويو روزنه او زياتوالی هڅاوه. د مالداری کسب په هغه مهال کې د ټولنيزو کسبونو يوه مهمه برخه جوړوله. د څارويو په روزنه کې ځانګړې پاملرنه اس، اوښ او غوا ته کېده. دا څاروي د ډېر شهرت لرونکي وو.

ځرمن جوړول، صابون جوړول، غالۍ اوبدل او ټغر اوبدل هم د سوداګرۍ بله برخه او د ټولنیزو بوختیا وو ښکارندوی وه. په ټولنیز حالت کې اخیستل او پلورل د جنس په جنس په ډول وه، ولې پیسې او سکې هم د ګټې وړ وې.

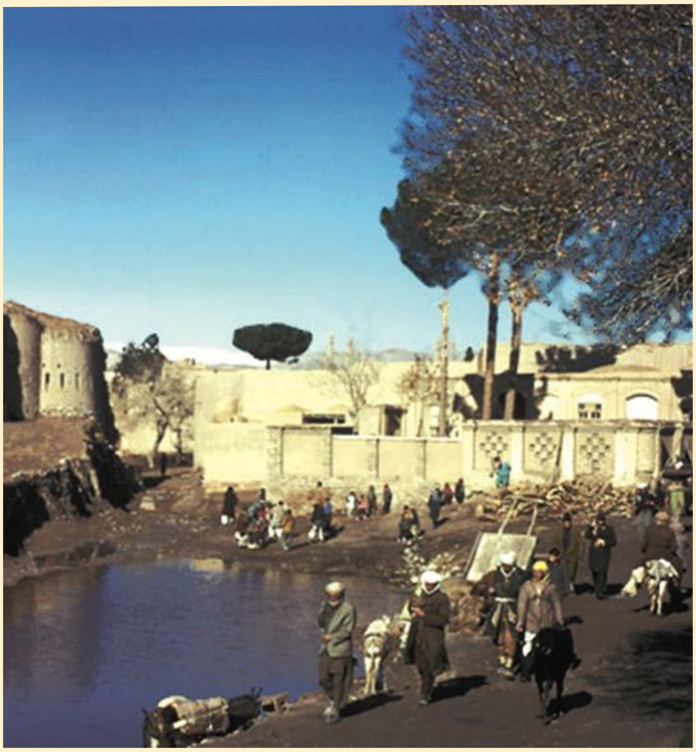

پورتنی انځور د احمد شاه بابا د واک ته تر رسېدو وړاندې ټولنیز حالت بیانوي

په ټولګي کې فعالیت

زده‌کوونکي دې په دوه ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د احمدشاه بابا واک ته له رسېدو څخه وړاندې د سېمه ییزو حکومتونو په اړه او دویمه ډله دې د خلکو د بوختیا وو په اړه په خپلو منځو کې بحث وکړي او د بحث پایلې دې د هرې ډلې استازو نورو ته واوروي.

پوښتنې

۱- ټولنیزو بدلونونو ولې په سستۍ سره حرکت کاوه؟

۲- د یرغل څخه پایله کې زموږ په خاوره کوم ډول ټولنیز زیانونه منځ ته راغلل؟ دوه ډوله یې ولیکئ.

له ټولګي نه د باندې فعالیت

زده‌کوونکي دې له لویانو څخه د سیل ځایونو په اړه معلومات لاس ته راوړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

د احمدشاه بابا تر واكمن كيدو وړاندې اقتصادي حالت څنګه و؟

تېر لوست ټولنيز حالت ته ځانګړی شوی و، په دې لوست کې اقتصادي حالت څېړو.

د هېواد اقتصادي حالت په ۱۶- ۱۷ پېړيو کې کابو ښه و. **کرنې**، **مالدارۍ** او **لاسي صنايعو** د اقتصاد درې مهمې څانګې جوړولې. د دې ځمکې اقليم او خاوره د ځينو نباتاتو د کښت لپاره مساعده وه. ولې يرغلونو د کرنې سيستمونه ټول له مينځه يوړل. خلك له اسلام څخه په پېړيو وړاندې په کرنه بوخت وو. د دې ځای د خلکو بله بوختيا مالداري جوړوله.

د پرديو له يرغلونو څخه وړاندې د ښارونو په ډېرښت او روزنه کې کوښښونه کېدل. د لاسي او حرفه يي صنايعو په برخه کې او د پرديو له يرغلونو څخه وړاندې نظامونو، خلك هڅول چې د سرو زرو، سپينو زرو، اوسپنې، مسو او سربو په راويستلو لاس پورې کړي. زرګرو، مسګرو او د صنايعو ټولو مالکانو، د خلکو د اړتياوو په توليد کې ګام پورته کاوه.

په سوداګرۍ کې نښلوونکو واټونو او لارو فوق العاده ارزښت درلوده، د پرديو له يرغلونو څخه پخوا په ۱۶- ۱۷ پېړۍ کې صادرات او واردات د **هند**، **چين**، **ايران** او **ماوراءالنهر** له هېوادونو سره په زياته کچه کېدل. هغه مهال کې د **کندهار** او **هرات** ښارونه سوداګريز مرکزونه ګڼل کېدل. د کندهار د ښار سوداګريز ارزښت په دې کې و چې له هغه ښار څخه سوداګريز کاروانو نه تېرېدل. يو مهال د کندهار ښار د **هند** د **دروازې** په نامه يادېده، له همدې امله زياتې جګړې د وخت د ځواکمنو هېوادونو په منځ کې د کندهار د پوره نيولو په موخه رامنځ ته کېدې. د پرديو د يرغلونو او د هېواد له تجزيې څخه وروسته،

اقتصادي مرکزونه له منځه لاړل. په ښارونو کې اقتصادي فعالیتونه او د خلکو کارونه په ټپه ودرېدل او په پایله کې اقتصاد ته ډېر تاوان ورسېده چې دې حالت تر **اتلسمې پېړۍ** او د **ابدالیانو** د دولت تر رامنځته کېدو پورې دوام وموند.

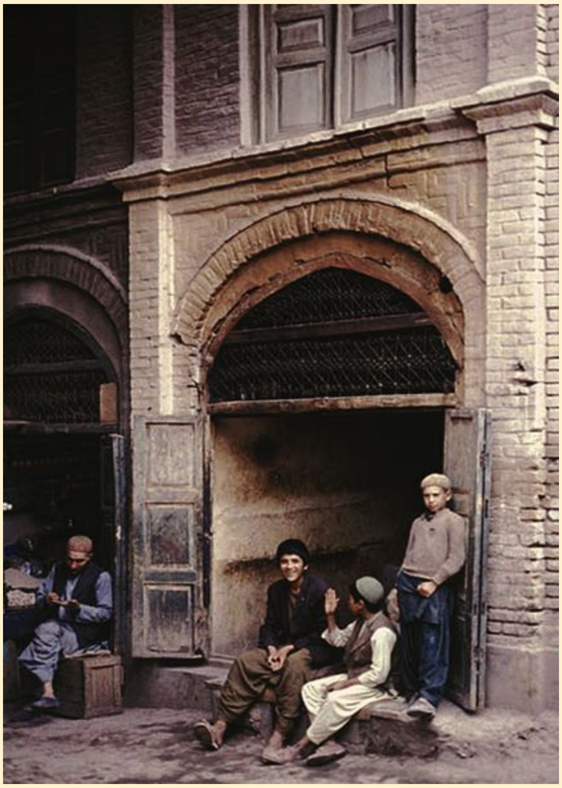

پورتنی انځور د احمد شاه بابا د واک ته د رسېدو نه وړاندې اقتصادي حالت بیانوي

په ټولګي کې فعالیت

زده‌کوونکي دې په دوه ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د احمدشاه بابا د واک ته رسېدو څخه وړاندې د هېواد په اقتصادي وضعه او دویمه ډله دې د اقتصادي فعالیتونو په مهمو ځانګو باندې بحث وکړي او د بحث پایلې دې د هرې ډلې استازی نورو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- ولې سکې رامنځ ته شو؟

۲- د احمدشاه بابا واک ته له رسېدو څخه وړاندې کومو ښارونو له اقتصادي امله ځانګړې ارزښتونه درلودل؟

له ټولګي نه د باندې فعالیت

زده‌کوونکي دې له لویانو څخه د سرو زرو، سپینو زرو، اوسپنې او داسې نورو شیانو د را ایستلو دلیل وپوښتي او خپل معلومات دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

دویم څپرکی

له ۱۷۴۷ ز څخه تر ۱۸۷۹ ز کال پورې د افغانستان تاریخي پېښې

د دويم څپرکي موخې

- د احمدشاه بابا له شخصيت سره د زده‌کوونکو پېژندګلوي
- د احمدشاه بابا د اداري د څرنګوالي، اصلاحاتو او نظامي سفرونو د موخو سره د زده‌کوونکو پېژندګلوي
- د احمدشاه بابا د ځای ناستو د اداري له څرنګوالي سره د زده‌کوونکو پېژندګلوي
- د افغانستان په وړاندې د انګريزانو له ښکيلاکي سياست سره د زده‌کوونکو پېژندګلوي
- پر افغانستان باندې د انګريزانو د يرغلونو له لاملونو سره د زده‌کوونکو پېژندګلوي.

احمد شاه بابا څرنګه یوځل بیا افغانستان را ژوندی کړ؟

تېر لوست د احمدشاه بابا واک ته تر رسېدو وړاندې اقتصادي حالت وڅېړه، په دې لوست کې به د احمدشاه بابا په واسطه د هېواد د بیا را ژوندي کولو څرنګوالی مطالعه کړو.

احمدخان د **زمان خان زوی** او د **دولت خان سدوزایي** لمسی، په **۱۷۲۲** زېږدیز کال چې د ۱۱۰۱ هجري لمریز سره برابر دی، په **هرات** کې زېږېدلی دی. په پنځه ویشت کلنی کې د **شېر سرخ** زیارت په جرګه کې واک ته ورسېد. د غنمو وږی د **کابلي صابر شاه** له خوا چې یو دینداره شخص و، د نوموړي په پټکي کې د شاهي سمبول په عنوان وتومبل شو. په دې توګه **احمدشاه بابا** واک ته ورسېد. نوموړي له ټاکل کېدوڅخه وروسته لاندې ټکي د موخو په توګه په پام کې درلودل:

۱. د مرکزي قدرت بیا جوړول او یووالی

۲. د افغانستان د طبیعي پولو امن چې له **امو سیند** څخه یې د **سند** او **هند** تر سینده پورې اوږدوالی درلود،

احمدشاه بابا په ځینو کارونو لاس پورې کړ. هېواد ته یې له سیاسي او اقتصادي اړخه یووالی ور وباښه. د قبایلو ترمنځ اختلافونه یې له منځه یوړل. خلک یې وهڅول چې د هېواد په ګټو او تاوانونو کې سره شریک شي.

چارواکو ته د مشورې ورکولو لپاره یې د مشرانو د تلپاتې جرګې بنسټ کېښود. د دې پروګرامونو د پلي کولو او موخو ته د رسېدلو په موخه یې، د مذهبي ډلو ملاتړ په پام کې ونیوه. د خپل ټولنیز دریځ د ټینګښت لپاره یې د خیښی د اړیکو په ټینګښت لاس پورې کړ. احمدشاه بابا د ښه استعداد په درلودو سره په ټولو برخو کې زیار وایست او د دولت د چارو د پرمخ بیولو په لاره کې یې ډېرې ستونزې وګاللې.

د درانیانو امپراطوري (۱۷۴۷ز-۱۸۳۸ زیږدیز)

په ټولګي کې فعالیت

زده‌کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د کابلي **صابر شاه** د شخصیت په اړه او دویمه ډله دې د سیاسي او اقتصادي مسایلو په تنظیم کې د احمدشاه بابا د ونډې په اړه په خپلو منځو کې سره بحث وکړي.

پوښتنې

۱- ۱احمدشاه بابا په لنډه توګه راوپېژنئ؟

۲- د احمدشا بابا موخې کومې وې؟

۳- د احمدشاه بابا د شخصیت بېلابېل اړخونه تشریح کړئ؟

له ټولګي نه د باندې فعالیت

زده‌کوونکي دې د احمدشاه بابا د موخو په اړه له لویانو څخه معلومات لاس ته راوړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

د احمدشاه بابا اداري اصلاحات او پوځي فعاليتونه

د کندهار سرپټی بازار

په تېر لوست کې د احمدشاه بابا لخوا د هېواد بيا جوړول ولوستل شول، په دې بحث کې د احمدشاه بابا په لاس ترسره شويو اداري او پوځي اصلاحاتو باندې رڼا اچوو.

اداري اصلاحات

احمدشاه بابا په اداري، پوځي او مالي جوړښت کې اصلاحات راوستل، وزيران يې وټاکل، د مشرانو جرګه يې جوړه کړه، د حکومت ډول يې د ټولو اسلامي هېوادونو په څېر مطلقه سلطنت و، د مشرانو په جرګه کې نهه پوهو کسانو غړيتوب درلود چې د تصميم نيولو لوړ ځای و.

د نظام اداري جوړښت يې له درې ګونو قواوو (**اجرائيه**، **مقننه او قضائيه**) څخه جوړ کړ. قضايي قوې پوره خپلواکي درلوده. د هېواد عوايد يې د مالياتو د ټولولو، غنيمت مالونو، جنګي غراماتو او د پاچاهانو له سوغاتونو ترلاسه کول.

د احمدشاه بابا خزانه له سرو زرو، ګاڼو او قيمتي ډبرو نه ډکه وه. د نوموړي د مهمو کارونو څخه د **کندهار** ښار نوې ودانۍ او د **خلم** ښار جوړول دي. **معماری**، **حکاکی** او د **انځورګری** حرفو په دې وخت کې د پام وړ پرمختګ کړی و.

پوځي فعالیتونه

احمدشاه بابا په پوځي برخه کې ځانګړی استعداد درلود. د افغانانو د هېواد پالنې احساسات یې هڅول. خلکو ته یې ځواکمنتیا او خو ځښت وربانښه. په دې توګه بریالی شو چې سیاسي یووالی ټینګ کړي او هېواد خپلو طبیعي پولو ته ورسوي. د احمدشاه بابا په پوځ کې دوه ډوله سرتېري وو، یو ډول یې **منظم** او بل یې **نامنظم** ځواک و چې د **قومي ځواک** په نامه یې شهرت درلوده. د احمدشاه بابا په واکمنۍ کې د عسکرو شمیر په منځني ډول **سل زره** تنو ته رسېده. قومي ځواکونه د خدمت په مـهال له مالیې ورکولو نه معاف کېدل. د هېواد ټول عایدات **یو دیرش میلیونه** روپیو ته رسېدل چې له نیول شویو سیمو څخه لاس ته راتلل.

احمدشاه بابا په درې ګونو لورو کې وسله وال ځواکونه وګمارل. تر ټولو مهمه جګړه یې د **هند** په لوري د **پاني پت** په نامه شهرت لري چې په پایله کې احمدشاه بابا د اتل په توګه راځرګند شو. افغاني ځواکونو ډېر زیات غنایم لاسته راوړل. د نظم منځ ته راوړلو په موخه، احمدشاه بابا دوه ځله د لویدیځ په لور لښکر وایستل چې په پایله کې نوموړي ته ډېر بریالیتوبونه ور په برخه شول. احمدشاه بابا د پولو د ټاکلو په موخه د شمال په لوري هم لښکر وایست، بریالیتوبونه یې په نصیب شول او د امو سیند یې د دواړو حکومتو ترمنځ د طبیعي پولې په توګه وټاکه.

په ټولګي کې فعالیت

زده کونکې دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې په دې اړه چې احمدشاه بابا په اداري او پوځي اړخو کې ولې ګام پورته کړ او دویمه ډله دې د نهه کسیزې شورا د دندې په اړه په خپلو منځو کې خبرې وکړي، د خبرو اترو پایله دې د هرې ډلې استازي نورو ته واوروي.

پوښتنې

۱- د احمدشاه بابا د حکومت ډول په اړه څه پوهېږئ؟
۲- د احمدشاه بابا د سلطنتي نظام ارزښت په څه کې و؟
۳- د احمدشاه بابا په وسله وال پوځ کې څو ډوله سرتېري وو؟
٤- د احمدشاه بابا وسله وال پوځونه په کومو لورو وګمارل شول؟
۵- د احمدشاه بابا د واکمنۍ پر مهال د هېواد عایدات له کوم اړخه تامین کېدل؟

له ټولګي نه د باندې فعالیت

زده‌کوونکي دې د احمدشاه بابا د کارنامو په اړه معلومات لاس ته راوړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

د احمدشاه بابا د نيکو خصلتونو په اړه څه پوهیږئ؟

د احمدشاه بابا مقبره په کندهار کې

په تېر لوست کې د احمدشاه بابا په اداري او پوځي اصلاحاتو رڼا واچول شوه، په دې لوست کې د هغه د نيکو خصلتونو او د مړيني وخت ته کتنه کوو.

احمدشاه بابا د معاصر افغانستان د بنسټ ايښودونکي په توګه، د دې خاورې په جوړښت او د قومونو ترمنځ د يووالي په رامنځ ته کولو کې بريالی شو. له همدې امله يې د خلکو په منځ کې ځانګړی ځای درلوده. نوموړی هغه پاچا و چې تاج يې پر سر نه ايښوده، تشريفات يې نه خوښېدل، پټکی يې تاړه او د ځمکې پر مخ کښېناسته. هغه له خلکو سره نېغه اړيکه درلوده. د سوله ييز شخصيت په توګه يې د خلکو په شخړو کې پرېکړې کولې. په ورين تندي يې له خلکو سره خبرې کولې. زړور او هېواد پالونکی سړی و. په نړيوالو چارو کې يې له عدالت څخه کار اخيست. کړکېچونه يې په سوله ييز ډول حلول. احمدشاه بابا په سياست کې د نرمښت پلوی و او تل به يې د دوستۍ له لارې چلند کاوه. سره له دې چې د خاورې د پراخوالي هوډ يې درلود، له وينو تويولو نه يې ډډه کوله. د ده د ښو او نيکو اخلاقو له امله ورته د **بابا** لقب ورکړل شوی دی.

احمدشاه بابا له شپږ ويشت کاله واکمنۍ څخه وروسته د هغې ناروغۍ له امله چې ده ته ورپېښه شوې وه د يو پنځوس کلو په عمر ۱۱۵۱ لمريز کال چې د (۱۷۷۳) زېږديز کال سره سمون لري له نړۍ څخه سترګې پټې کړې او د **کندهار** ښار د **مبارکې خرقې** په انګړ کې خاورو ته وسپارل شو.

په کندهار کې د احمد شاه بابا جومات

په ټولګي کې فعالیت

زده‌کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي.

لومړۍ ډله دې له نیول شویو هېوادونو سره د احمدشاه بابا په ښه چلند رڼا واچوي.

دویمه ډله دې د احمدشاه بابا د تګلارې او د نومورې د مړینې کال په اړه بحث وکړي.

پوښتنې

۱- احمدشاه بابا له څومره مودې وروسته او د څو کلو په عمر له نړۍ څخه سترګې پټې کړې؟

۲- د احمدشاه بابا ښېګڼې چې د هېواد واکمنۍ په اړه وې تشریح کړئ.

۳- د احمدشاه بابا ځانګړې صفتونه کوم وو؟ دوه ډوله یې ولیکئ.

له ټولګي نه د باندې فعالیت

زده‌کوونکي دې د احمدشاه بابا د ښېګڼو په اړه چې هغه پرې باور درلوده، له لویانو څخه معلومات لاس راوړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

آيا پوهېږئ چې تيمورشاه شل کاله واکمني وکړه؟

تېر لوست د احمدشاه بابا د ښيګڼو او د مړيني روښانولو ته ځانګړى شوى و، په دې لوست کې د تېمورشاه شل کلنه واکمني څېړل کېږي.

تېمورشاه چې په ۱۱۲۰ هجري لمريز (۱۷٤۲ زېږديز) کال کې زېږېدلى و د پلار د پاچاهۍ پر مهال د **هرات** ولايت والي و. هغه تعليم لرونکى او د دري ژبې شاعر هم و. د هغه وخت له دود سره سم تېمورشاه د پلار تر مړيني وروسته په **کندهار** کې د پاچاهۍ مقام ته نوماند شو. د **شهزاده سليمان** نه د وزير **شاه ولي خان** ملاتړ د دې لامل شو چې شهزاده سليمان پاچاهۍ ته ورسيږي. پدې وخت کې تېمورشاه کندهار ته ورسېد او د ناراضه مخورو له خوا يې د لمسولو په پايله کې وزير شاه ولي خان ووژه او شهزاده سليمان له پاچاهۍ څخه لاس واخيست.

د تېمورشاه د واکمنۍ پير په برياوو او هوساينو کې تېر شو، په دې وخت کې په ځينو سيمو کې پاڅونونه وشول، نوموړى بريالى شو چې خپل مخالفين له منځه يوسي او له هغو پولو نه دفاع وکړي چې ده ته په ميراث پاتې شوي وې. يواځې د **بخارا** د واکمن **شاه مرادبېک** سره چې د **امو سيند** په سوېل يې د يرغل قصد درلوده په جنګ اړ شو، خو د مخورو مشرانو په منځګړيتوب سره سوله وشوه او آمو سيند د دواړو هېوادو ترمنځ پوله وټاکل شوه. د دې مرحلې ځانګړتيا د پولو ساتنه وه. تېمورشاه ته چې کوم دولت په ميراث پاتې شوى و بې له کوم بدلون څخه يې وساته. ټولو نښتو دفاعي ارزښت درلود. نوموړى له ټولو ګاونډيانو سره د ښه ژوند کولو پلوى و. د تېمورشاه تېر وتنه دا وه چې محلي سيمې يې د خپلو زامنو تر منځ ووېشلې.

تېمورشاه له خپلې شل کلنې واکمنۍ څخه وروسته په ۱۷۹۳ زېږديز کال په کابل کې له دې نړۍ څخه

سترګې پټې کړې او د **کابل** په مرکز کې د کابل سیند سویلي خوا ته ځېرمه خاورو ته وسپارل شو.

په کابل کې د تیمورشاه مقبره

په ټولګي کې فعالیت

زده‌کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې فرهنګي پرمختیا وڅېړي، دویمه ډله دې د **تېمورشاه** د قلمرو د وېش لاملونه د ده د زامنو ترمنځ مطالعه کړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- په کندهار کې د چا ملاتړ د **شهزاده سلیمان** د واک ته رسېدو لامل وګرځېد؟

۲- د احمدشاه بابا په پاچاهۍ کې د ولیعهد په اړه څه دود او دستور و؟

۳- د تېمورشاه د واکمنۍ سیاسي ځانګړتیا څه وه؟

٤- د تېمورشاه کومې تېروتنې د هغه د امپراتورۍ د ماتې د چټکوالي لامل وګرځېد؟

له ټولګي نه د باندې فعالیت

زده‌کوونکي دې د تېمورشاه د شخصیت او کارنامو په اړه له خپلو مشرانو څخه وپوښتي او خپل معلومات دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

آیا د شاه زمان د واکمنۍ تګلارې پېژنئ؟

تېر لوست د تېمورشاه واکمنۍ ته ځانګړی شوی و، په دې لوست کې هڅه کېږي چې د شاه زمان د واکمنۍ کورنۍ او بهرنۍ کړنلارې وڅېړل شي.

شاه زمان د پلار له مړینې سره سم ټول ورونه د کابل ښار ته راوبلل. د **سردار پاینده محمد خان** په ملاتړ یې چې د **بارکزیو** د قوم مشر و، د تاج او تخت غوښتونکي بندیان او په خپله یې په ۱۷۹۳ زېږدیز کال کې چې له ۱۱۷۱ لمریز کال سره سمون لري د واکمنۍ اعلان وکړ. د نوموړي د واکمنۍ پر مهال د نړۍ لویه سیاسي پېښه (**د فرانسې لوی انقلاب**) رامنځ ته شو چې لاس ته راوړنه یې یوازې د فرانسې هېواد ته محدوده نه شوه بلکې ټوله نړۍ یې ونیوله.

کورني او بهرني تاریخ لیکونکي، **شاه زمان** یو هوښیار، فعال، زړور او حوصله لرونکی سړی بولي. د یوې جګړې په پای سره به یې بلې ته وردانګل. خلکو د **تېمورشاه** د نورو زامنو په پرتله شاه زمان ته ډېر درناوی کاوه. نوموړي کابو د نیمایي پېړۍ امنیت په پای کې سیاسي واک لاس ته راوړ. د امنیت د ټینګولو په موخه یې هوډ درلود چې مرکزیت پیاوړی کړي. د دې موخو په پلي کولو کې د هېواد دننه او بهر له ستونزو سره مخامخ شو.

کورنیو سیالي کوونکو او د واک غوښتونکو له یوې خوا او قبیلوي مشرانو او مخورو له بلې خوا په سیمه کې په ښکاره او پټه لاسوهنې پیل کړې او د بهرنیو دښمنانو استخباراتي شبکو پرو پاګند په ټول زور او ځواک سره

د شاه زمان پر ضد پیل شوې. **رنجیت سنګ** او پردي پلوو شاه زمان ته په کورنیو چارو کې د پام وړ ستونزې پیدا کړې. په لویدیځ کې **قاجار فتح علی شاه** هم د شاه زمان د وروڼو ترمنځ له مخالفتونو او بېلتون نه ګټه پورته کړه او په مالي او پوځي مرستو یې **شهزاده محمود** په **هرات** کې وهڅاوه.

د مخورو او بانفوذه خلکو خپه کول، په سیمه کې ښکاره او پټو لاسوهنو او کورنیو خپل منځي مخالفتونو، د **وزیر فتح خان** په نږدې ملتیا سره د **شاه محمود** واک ته د رسېدو لپاره حالات چمتو کړل.

له لږ څه مقاومت څخه وروسته شاه زمان **کابل** د **پېښور** په تکل پرېښود، خو د لارې په اوږدو کې له نورو ملګرو سره د **ملا عاشق الله شینواري** له خوا ونیول شو او ړوند کړی شو، وروسته تر څارنې لاندې د کابل ښار ته راوستل شو په دې توګه د شاه زمان واکمني پای ته ورسېده او **شهزاده محمود** واک ته ورسېد.

په ټولګي کې فعالیت

زده‌کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د شاه زمان د واکمنۍ د څرنګوالي او دویمه ډله دې د کورنیو بغاوتونو په اړه خبرې اترې وکړي.

پوښتنې

۱- د شاه زمان د شخصیت په اړه څه پوهېږئ؟ ویې لیکئ.
۲- د شاه زمان واکمنۍ د نړۍ له کومې پېښې سره سمون درلود؟
۳- د شاه زمان د واکمنۍ کورنۍ ستونزې کومې وې؟
٤- د سیمې د هېوادو د پټو او ښکاره لاسوهنو موخې وواياست؟

له ټولګي نه د باندې فعالیت

زده‌کوونکي دې د سیمې د هېوادو د لاسوهنو او کړنلارو په اړه له مشرانو پوښتنه وکړي او د معلوماتو له لاس ته راوړلو نه وروسته دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

آیا پوهیږئ شاه محمود لومړی ځل څنګه واک ته ورسید؟

په تېر لوست کې مو شاه زمان د واکمنۍ په اړه زده کړل. په دې لوست کې به شا محمود د حکومت د څرنګوالي سره آشنايي پیدا کړئ؟

شاه زمان د ښکیلاکګرو اصلي سیال بلل کېده. په دې توګه انګرېزانو په هغه وخت کې (**د نفاق واچوه او حکومت وکړه**) د سیاست نه په کار اخیستلو سره د سدوزیو ترمنځ د سیالۍ نه ګټه پورته کړه، غوښتل یې چې شاه زمان له منځه یوسي.

د هغوی پام د شاه زمان ورور **شهزاده محمود** او **بارکزي سردار فتح خان** ته چې **ایران** ته تښتېدلي وو، راوګرځېد.

د انګرېزانو په واسطه د توطیو په لار اچول او ټول سیمه ییز ځواکونه له یو اړخه، د شاه زمان د وروڼو ترمنځ نفاق له بله اړخه د دې زمینه برابره کړه چې **شاه محمود** واک ته ورسیږي. په همدې حالت کې د **انګلیس** استعماري سیاست پراخوالی مونده، د هېواد په لوېدیځ کې هم د **هرات** د ویش لېوالتیا د **قاجاري** دولت له لوري څرګندېده. پر دې سربېره **شاه شجاع** د افغانستان په ختیځ کې او د **پنجاب** د **سکانو** حکومت په **پېښور** کې د نوموړي پر ضد په جګړه لاس پورې کړ.

د دې ترڅنګ د شاه محمود د دولت د ماتې په موخه د **عبدالرحیم خان غلجایي** په مشرۍ ستر ځواک د **غزني** په لوري حرکت وکړ چې د شاه محمود د ځواکونو له خوا د ماتې سره مخامخ شو. د دې لپاره چې په **کابل**

کې خلک د شاه محمود له ادارې څخه خپه وو، په پاڅون یې لاس پورې کړ او نوموړی یې د کابل په **بالاحصار** کې محاصره کړ، **شجاع الملک** کابل ته راننوت او د **بابر** په بڼ کې استوګن شو. په همدې وخت کې **وزیر فتح خان** له خپل لښکر سره د شاه محمود د خلاصون لپاره له **بامیانو** نه راورسېد، خو د **مختارالدوله** په مشرۍ د شجاع الملک لښکر په **قاضي کلا** کې د هغو مخه ونیوله او فتح خان له ماتې وروسته د **کندهار** په لور شاتګ ته اړ او د شاه محمود له زوی **کامران** سره یوځای شو. د شاه محمود له ماتې او تسلمیدو نه وروسته شجاع الملک بالاحصار ته ننوت او خپله واکمني یې اعلان کړه.

وزیر فتح خان

په ټولګي کې فعالیت

زده کونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې پدې اړه خبرې وکړي چې انګرېزانو (د نفاق واچوه، حکومت وکړه) له سیاست څخه څنګه ګټه پورته کوله؟ او دویمه ډله دې په دې اړه بحث وکړي چې خپل منځي نفاق، افغانستان کوم لور ته راکاږه.

پوښتنې

۱– کوم لاملونه سره یو شول او د شاه محمود د واک ته رسېدو لاره یې هواره کړه؟
۲- شاه محمود د خپلې واکمنۍ په وخت له کومو ستونزو سره مخامخ وو؟
۳- شجاع الملک څنګه واک ته ورسېد؟ توضیح یې کړئ.

له ټولګي نه د باندې فعالیت

زده‌کوونکي دې د شجاع الملک د شخصیت په اړه له لویانو څخه معلومات لاس ته راوړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

د شاه شجاع د لومړي ځل واکمنۍ ځرنګوالی

په تېر لوست کې مو د شاه محمود د واکمنۍ ځرنګوالی او ستونزې مطالعه کړې، په دې لوست کې به د شاه شجاع په کړنو باندې چې په لومړي ځل واکمنۍ کې تر سره کړې او د هند د واکمنۍ په دوره کې د داخلي ستونزو په اړه به معلومات پیدا کړئ.

کله چې د **شاه محمود** په لاس **شاه زمان** ړوند شو، د خلکو زړه بدوالی د شاه محمود په وړاندې ډېر شو او د **شاه شجاع** د فعالیتونو لپاره لار خلاصه شوه. هماغه و چې نوموړی د **کابل** د خلکو په بلنه پلازمینې ته راننوت او د هېواد چارې یې په لاس کې واخیستې. له کومه ځایه چې د افغانستان خلک د کورنیو جګړو نه په تنګ شوي وو، د هېواد د امنیت غوښتونکي وو. شاه شجاع په یو لړ کارونو لاس پورې کړ، تر څو چې د خلکو هیلې پوره کړي، د بېلګې په توګه خپل ورور شاه زمان یې خوشې کړ. د خپل ورور مخالفین یې وځپل او د هغو له ډلې یې **عاشق شینواری** په دار وځړاوه.

هغه د **بارکزیو** وروڼو په پخلا کېدو لاس پورې کړ او د اړیکو د ټینګولو لپاره یې د **دوست محمد خان** خور ځانته واده کړه. **وزیر فتح خان** ته یې د هېواد په اداري چارو کې برخه ورکړه، خو بیا هم دې کار تر ډېرې مودې دوام ونکړ. وزیر فتح خان د شاه شجاع پر ضد د هېواد په بیلابیلو سیمو کې په لمسون لاس پورې کړ، خو ګټوره پایله یې نه درلوده. په پای کې هغه مهال چې شاه شجاع په **کشمیر** او

پېښور کې و، شاه محمود د خپلو پلويانو په ملاتړ له بند نه وتښتېده او د شاه شجاع په ضد يې ځواکونه راټول کړه او په پايله کې شاه شجاع په **ګندمک** کې له ماتې سره مخامخ او په دې توګه شامحمود د دويم ځل لپاره پر تخت کښيناست.

شاه شجاع يو فرهنګي سړی او د دري ژبې شاعر هم و چې د کلام بېلګه يې په لاندې څلوريزه کې تر سترګو کېږي.

مرغ دلم بـه يـاد وطـن گريـه می کند	اين بلبل از فراق چمن گريه می کند
تا دل سفر گزيد به چين دو زلف او	غربت کشيده بهر وطن گريه می کند

په ټولګي کې فعاليت

زده‌کوونکي دې په ټولګي کې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د شاه شجاع د مهمو ګامونو په اړه او دويمه ډله دې د شاه شجاع د ماتې په لاملونو خبرې اترې وکړي او پايله دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د شاه شجاع د واک ته رسېدو لاملونه وواياست؟
۲- د بارکزيو ورونو سره د شاه شجاع د سولې پايله څه وه؟
۳- وزير فتح خان د شاه شجاع په وړاندې په کومو کارونو لاس پورې کړ؟

له ټولګي نه د باندې فعاليت

زده کونکي دې له لويانو څخه د پخلاينې د ګټو په اړه معلومات لاس ته راوړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

د شاه محمود د دویمې دورې واکمنۍ ځرنګوالی

په تېر لوست کې مو د شاه شجاع د لومړۍ دورې واکمنۍ د مهمو پېښو په اړه معلومات پیدا کړل اوس به د شاه محمود د دویم ځل واک ته رسیدو ځرنګوالی آشنا شو.

شاه محمود په دې بریالی شو چې د **وزیر فتح خان** په مرسته د دویم ځل لپاره د ملک ټول واک لاس ته راوړي. وزیر فتح خان د شاه محمود له اعتماد څخه ګټه واخیستله او د خپل واک د ټینګوالي لپاره یې د ورونو ترمنځ د هېواد د ولایتونو په وېش لاس پورې کړ. دغه کار د شاه محمود د زوی **کامران** د ناخوښۍ لامل وګرځېده.

دغه مهال شاه محمود یوازې په **کابل** او **کندهار** کې واک درلود او د هېواد لوېدیځو پولو کې ناامني او ګډوډي وه. **شاه شجاع** د هېواد په ختیځو پولو کې خورا نفوذ او ځواک درلودہ. د **سدوزیو** او **بارکزیو** ترمنځ سیاسي کشالې، قدرت ته له رسېدو نه پرته نورې ټولنیزې مسالې هم وې چې دغه راز خبرې اترې د شاه محمود د اندېښنې لامل وګرځېدې او خپل زوی کامران یې **هرات** ته واستاوه. نوموړي په هرات کې د وزیر فتح خان د ورونو پر ضد په غچ اخیستلو لاس پورې کړ چې دده دا کار په ټول هېواد کې (له هرات نه تر کشمیره پورې) د تاوتریخوالي لامل وګرځېد. د دغې بلوا له مهمو محرکینو او عاملینو نه یو هم **دوست محمد خان** و.

نوموړی له **کشمیره کابل** ته راغی او د کابل په ښار کې یې شاه محمود د **غزني** په لور شاتګ ته اړ کړ. له دې پېښو سره جوخت د وزیر فتح خان د ورونو له خوا د ده د مرګ د غچ اخیستلو په موخه تاوتریخوالی زیات شو او د شاه محمود د ماتې لامل وګرځېد. په دې سره د شاه محمود د واکمنۍ دویم دور په ۱۸۱۸ زیږدیز کال کې پای ته ورسېده.

پورتنی انځور د هغه وخت د ښاري ژوند یوه برخه څرګندوي

په ټولګي کې فعالیت

زده‌کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې په دې اړه چې د شاه محمود واکمنۍ تر کومه ځایه پورې غځېدلې وه خبرې اترې وکړي او دویمه ډله دې د خپل منځي تاوتریخوالي په اړه خبرې اترې وکړي او پایله دې ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- وزیر فتح خان د شاه محمود له اعتماده څنګه ګټه واخیستله؟

۲ - د سدوزیو او بارکزیو د کورنیو ترمنځ تاوتریخوالي له کومه ځایه سرچینه واخیسته؟

له ټولګي نه د باندې فعالیت

زده‌کوونکي دې د مشرانو نه په دې اړه چې د سدوزیو په لړۍ کې کومو کسانو پر افغانستان حکومت کړی، معلومات واخلي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

آيا د امير دوست محمد خان د لومړي ځل واکمنۍ سره آشنايي لرئ؟

د امير دوست محمد خان انځور

په تېر لوست کې مو د شا محمود دويم ځل واکمنۍ او د سدوزيو او بارکزيو د خپل منځي شخړو او جګړو په اړه معلومات ترلاسه کړل، په دې لوست کې به د امير دوست محمد خان د لومړي ځل واکمنۍ له څرنګوالي سره آشنا شئ.

وروسته له دې چې **دوست محمد خان** په تدريجي ډول خپل موقعيت په کابل کې ټينګ کړ، د پاچاهي او امارت شرايط يې ځانته چمتو کړل، تر دې چې په ۱۸۳۵ زېږديز کال کې د ده په سر د تاج ايښودلو مراسم په ډېره ساده توګه په **کابل** کې ترسره شول او نوموړي ته د **اميرالمؤمنين** لقب ورکړل شو.

امير په لومړي ګام کې بې اعتماده کسان له واک نه ګوښه او پر ځای يې خپل زامن وګومارل، وروسته يې د **سکانو** پر ضد جګړې ته ځان چمتو کړ. د دې جګړې د ترسره کولو لپاره يې مخکې د سوداګرو، هتې والو او نورو قشرونو نه اعانه راټوله کړې وه. د خپلې خوښې پنځوس زره پلي او لس زره سپاره سرتېري يې په (۱۸۳۵) زېږديز کال د **پېښور** پر لور وخوځول. **سلطان محمد خان** د لس زره باجوړي سرتېرو په درلودو سره د **امير د اردو** يوه برخه وه. ددغو ځواکونو خوځېدو د **رنجيت سنګ** په ځواکو کې لويه وېره پيدا کړه. رنجيت سنګ حاضر شو چې له تازه دمو افغانانو سره د روغې جوړې لاره خپله کړي نو يو پلاوی يې د **هارلان** په مشرۍ د امير حضور ته واستاوه. هارلان دنده درلوده چې په هره توګه وي په افغاني لښکرو کې نفاق او درزونه واچوي. د نوموړي پلاوي تر هرڅه دمخه د امير ورور سلطان محمد خان ته پام شو او د پېښور د حکومت د وعدې په ورکولو سره يې پر سکانو د يرغل او جګړې نه مخ وګرځاوه. سردار سلطان محمد خان د لس زره سرتېرو په ګډون د شپې له خوا د امير د

لښکرو نه بېل او له دښمن سره يوځای شو. امير دوست محمد خان د دې وضعيت په ليدو شاتګ ته اړ او **کابل** ته راستون شو.

په ۱۸۳۶ زېږديز کال کې د **هند** د نوي وايسرا په توګه د **لارد اکلنډ** د ټاکل کېدو نه وروسته امير دوست محمدخان دده په نوم مکتوب وليکه او په ضمن کې يې د پېښور په مسالې ټينګار وکړ، په دې لاره کې د **انګرېزانو** د دولت د مرستې غوښتونکی شو. نوي وايسرا د امير د ليک په ځواب کې وليکل چې د **برتانيې** حکومت د دې هيله مند دی چې د **افغان** او **سک** دولتونه دې د سولې له لارې خپلې مسالې هوارې کړي او برتانيا د نورو هېوادو په کورنيو چارو کې لاسوهنه نه کوي. تر څنګ يې د (**الکساندر برنس**) په مشرۍ يو پلاوی په ښکاره د سوداګريزو مسالو د څېړلو په نامه کابل ته ولېږه. امير دوست محمد خان کابل ته د **انګليسي** پلاوي په راتګ ډېر خوښ شو او هيله من و چې يو لړ مسالې د پېښور د مسالې په ګډون د خبرو اترو له لارې حل کړي، خو د امير د غوښتنو په خلاف يې د انګرېزانو د پلاوي نه د پام وړ ځواب لاس ته را نه ور.

د دې لپاره چې برتانيا د افغانستان په اړه د **روسيې** او **ناپليون** د پاليسۍ او موخو نه په وېره کې و له افغانستان سره يې خپله مينه وښودله. امير دوست محمد خان د انګرېزانو د دې سياست سره چې پېښور د رنجيت سنګ له ځواکونو څخه تش شي هوکړه وکړه، خو انګرېزانو افغانستان ته د روسي پلاوي راتګ بهانه کړه او له امير دوست محمد خان سره يې اړيکې وشلولې او له **شاه شجاع** او **رنجيت سنګ** سره يې خپلې اړيکې ټينګې کړې. شاه شجاع چې په لوديانه کې د انګرېزانو تر سيوري لاندې ژوند کاوه، د هغوی سره په خبرو اترو بوخت شو او انګرېزانو دی د خپل يرغل مخکښ وګرځاوه او په ۱۸۳۹ زېږديز کال يې زموږ پر خاوره يرغل وکړ.

په ټولګي کې فعاليت

زده‌کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د امير دوست محمد خان د واک ته رسېدو د څرنګوالي په اړه او دويمه ډله دې په افغانستان کې د انګرېزانو د سياست په اړه، په خپلو منځو کې بحث وکړي او پايله دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د انګرېزانو استازی هارلان څنګه بريالی شو چې د امير دوست محمد خان په پوځ کې درز واچوي؟
۲- انګرېزانو ولې پر افغانستان يرغل وکړ؟

د ټولګي نه د باندې فعاليت

زده‌کوونکي دې د خپلو مشرانو څخه د افغانستان په وړاندې د فرانسې او روسيې د پالېسيو په اړه معلومات لاسته راوړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

آیا پر افغانستان د انګرېزانو د لومړي یرغل په اړه معلومات لرئ؟

په تېر لوست کې تاسو د امیر دوست محمد خان د لومړي ځل واکمنی د څرنګوالی په اړه معلومات تر لاسه کړل، په دې لوست کې به پر افغانستان د انګرېزانو د مستقیم یرغل په اړه معلومات تر لاسه کړئ.

پر **افغانستان** د **انګرېزانو** لومړی یرغل د تاریخ له نظره د هند په نیمه لویه وچه کې د سرو زرو تاج ساتنې مفکوره وه. دغې مفکورې د انګرېزانو د سیاسي او پوځي تګلارې بنسټیزه موخه جوړوله. انګرېزان د خپلو استعماري پلانونو د پلي کېدو لپاره د یوې پلمې په لټه کې وو. **مکناټن** د **برتانوي هند** د استازي په توګه له **شاه شجاع** او **رنجیت سنګ** سره اړیکه ټینګه کړه. د ۱۸۳۸ زېږدیز کال د جولای په ۲۵مه د دوی ترمنځ د **لاهور** درې اړخیز تړون لاسلیک شو. په دغه تړون کې مکناټن او رنجیت سنګ ډېر واک درلود، خو شاه شجاع د یو فراري سړي په توګه بې واکه و.

انګرېزانو د دې په بدل کې چې شاه شجاع د افغانستان پر تخت کښېنوي، هغه یې د **سند** په شاو خوا کې د افغاني خاورې له یوې برخې نه لکه **کشمیر**، **پېښور**، **دیره جات** او **خیبر** چې د **دوست محمد خان** د واکمنی حدود وو، د رنجیت سنګ په ګټه منصرف کړ او هم یې پرې ومنله چې له هېڅ دولت سره به چې د انګرېزانو د دولت مخالف وي سیاسي اړیکې نه ساتي. د **هرات** خپلواکي چې د هغه د وراره په لاس کې و، ومني او د هغه ځای په چارو کې به لاسوهنه نه کوي.

د همدغو شرایطو او تړونونو له مخې، انګلیسي ځواکونو د **سرجان کین** تر قوماندې لاندې چې د انګلیس

ځانګړې استازی (مکناټن) او شاه شجاع هم ورسره و. د ۱۸۳۹ زېږدیز کال په فبروري کې د **بلوچستان** او **بولان** درې له لارې پر **کندهار** یرغل وکړ. **کندهاري ورونو د روسیې** له استازي نه د مرستې غوښتنه وکړه، خو روسانو مرسته ورسره ونه کړه. د روسانو د دې کار له امله کندهاري ورونه مایوس شول او بې له جګړې یې په شاتګ وکړ او **ایران** ته وتښتېدل. شاه شجاع کندهار ته راننوت. په کندهار کې مکناټن له شاه شجاع سره یو بل تړون لاسلیک کړ او له هغه یې ژمنه واخیسته چې په افغانستان کې د انګرېزانو تلپاتې ځواکونه او یو سیاسي استازی ځای په ځای شي. په دې ډول انګلیسي ځواکونه له شاه شجاع سره د **غزني** له لارې او **کپتان وېډ** د شاه شجاع له زوی شهزاده **تېمور سره د خیبر** درې او **جلال اباد** له لارې پر **کابل** یرغل وکړ. امیر دوست محمد خان چې د لویدیځو او ختیځو جبهو ترمنځ را ایسار و او جنګي تیاری یې هم نه درلوده، د دښمن له ځواکونو سره له مخامخ کېدو وړاندې یې تېښته وکړه او په **بخارا** کې یې پناه واخیسته او په دې توګه د دښمن ځواکونه کابل ته ننوتل.

امیر دوست محمد خان ونه شو کولی چې له روسیې نه هغه مرستې ترلاسه کړي چې په بخارا کې یې ورته انتظار درلود، له همدې امله خپه او نهیلی بیرته افغانستان ته راستون شو، ځان یې انګرېزانو ته وسپاره او هغوی بیا **کلکتې** ته واستاوه.

په ټولګي کې فعالیت

زده‌کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د افغانستان لپاره د انګرېزانو د پالیسۍ او سیاست په اړه او دویمه ډله دې د لاهور د درې اړخیز تړون په اړه خبرې اترې وکړي او پایله یې د هرې ډلې استازی په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- کومو مسایلو پر افغانستان د انګرېزانو د برید سیاسي او پوځي تګلاره جوړوله؟
۲- د لاهور تړون څه وخت او د کومو اشخاصو ترمنځ لاسلیک شو؟
۳- انګرېزانو له کومو لورو او د کومو اشخاصو تر قوماندې لاندې پر افغانستان یرغل وکړ؟
٤- د کندهار په تړون کې مکناټن له شاه شجاع نه کومه ژمنه واخیسته؟ ویې وایاست.

له ټولګي نه د باندې فعالیت

زده‌کوونکي دې د خپلو مشرانو په مرسته په افغانستان د انګرېزانو د لومړي یرغل او د هغه د ناوړو پایلو په اړه معلومات ترلاسه کړي او په ټولګي کې دې ولولي.

آیا د شاه شجاع د دویم ځل واکمنۍ په اړه معلومات لرئ؟

په تېرو لوستونو کې مو په هېواد د انګرېزانو د لومړي یرغل، د هغوی موخې او د امیر دوست محمد خان د واکمنۍ په اړه معلومات لاس ته راوړي، اوس په دې لوست کې به د شاه شجاع د حکومت له څرنګوالي سره آشنا شئ.

وروسته له دې چې **انګرېزان** او **شاه شجاع** یو ځای کابل ته راننوتل، نوموړي د انګرېزانو په تکیه د **کابل** په **بالاحصار** کې څلور کاله پاچاهي وکړه. انګرېزي سفیر (**مکناټن**) د لومړي وزیر او نایب السلطنه په توګه دنده ترسره کوله. **الکساندر برنس** د کورنیو چارو د وزیر حیثیت درلود. **موهن لال** د ضبط او حوالاتو مسوولیت پر غاړه درلوده. د انګرېزانو ځینې سیاسي او پوځي مامورین د هېواد په بیلا بیلو سیمو کې د چارو سلاکاران بلل کېدل. دا څکه چې په افغانستان کې یې د تلپاتې استوګنې هوډ درلود. خپل ځواکونه یې په **کابل**، **کندهار**، **کلات**، **غزني**، **وردګ**، **چاریکار**، **بامیان** او **جلال آباد** کې ځای په ځای کړل.

انګرېزان په دې فکر کې وو چې خپله ستړیا وباسي، خو داګمان یې بې ځایه و. د هغوی ظلم او زیاتی، د خلکو ناخوښي، د پوځي لګښتونو زیاتوالی، د هېواد د عوایدو کموالی، د مالیو تحمیلول، د نرخونو لوړوالی، د وخت له واکمن نه د خلکو کرکه، دا ټول هغه لاملونه وو چې یو لوی ملي پاڅون ته یې لاره هواره کړه.هماغه و چې د **غلجیو**، **زرمتو**، **خوګیاڼو**، **کوهدامن** او **کوهستان** مېړنیو خلکو د سرکشۍ نښانې روښانه شوې چې ملي مشرانو د ملي خوځښتونو هستې ته وده او پراختیا ورکړه. د **نواب باغ** په کوڅه کې د **اخکزي عبدالله خان** په کور کې د یرغل پلان جوړ شو او یوه دولس کسیزه شورا جوړه شوه چې په هغې کې **نواب زمان خان** د ریس او **امین الله خان لوګري** د مرستیال په توګه وټاکل شول، تر څو د سولې او جګړې چارې په غاړه واخلي.

د ۱۸۴۱ زیږدیز کال د نوامبر دویمه د افغانانو لپاره د ملي پاڅون او بریالیتوبونو لویه ورځ او د برتانیې لویې امپراتورۍ د ماتې ورځ بلل کېږي. په دې معنا چې له جوړ شوي پلان سره سم یې د کابل د بالاحصار په لمنو چې د انګلیسي

مامورينو او منصبدارانو قرارګاه وه يرغل وکړ. د برنس کور ته يې اور واچاوه او دی يې په خپله له تيغه تېر کړ. مبارزينو په دويمه ورځ د انګرېزانو په نورو کلاګانو باندې چې د کابل په ښار کې وې يرغل وکړ. په دې اړو دوړ کې د جهاد غږ د کابل **شېرکروهي** ته ورسېده او خلکو ډله ډله په دې ملي جهاد کې ګډون وکړ. له نېکه مرغه چې **سردار وزير محمداکبر خان** کابل ته راغی او د نواب زمان خان په ځای يې د جهاد مشري په لاس کې واخيسته. انګرېزانو چې خپل حالت ستونزمن وليده له سردار محمد اکبر خان سره خبرو اترو ته کښېناستل، انګرېزانو غوښتل چې په دې خبرو کې سردار محمد اکبر خان ووژني، خو محمد اکبر خان له فرصت نه په ګټه اخيستنې پر مکناټن يرغل وکړ او د تفنګچې په ډز يې وواژه.

وزير اکبر خان

د جګړې په ترڅ کې ډېر شمېر انګريزان ووژل شول او د دوی په خپله وينا له ۱۶۵۰۰ تنو نه يواځې يو کس (**ډاکټر برايډن**) په نيم ژواندي حالت کې **جلال آباد** ته ورسېد او د خپلو لښکرو د تباهۍ کيسه يې وکړه. انګرېزانو په کابل کې د خپل لښکر له ماتې څخه وروسته په غچ اخيستو لاس پورې کړ او تازه دمه لښکر يې د يرغل لپاره چمتو کړ.

وزير اکبر خان د کابل په لور د **جنرال پالک** په مشرۍ د انګرېزي ځواکونو له حرکت نه خبر شو او مقابلې ته يې ورودانګل، خو د امير دوست محمد خان له لاربښوونې سره يې سم د **تاشقرغان** په لور شاتګ وکړ. د **پالک** او **سيل** ځواکونه له جلال اباد نه کابل ته ننوتل او د خپل د لاسه تللي حيثيت د بيا راګرځولو لپاره يې د کابل چهار **چتې بازار** او ښکلي **ستالف** ته اور واچاوه. ناڅاپه د انګرېزانو له ذهنه د افغانستان د نيولو مفکوره ووته. دوست محمد خان يې له بنده ازاد کړ چې افغانستان ته ستون او يوځل بيا د کابل په تخت کښيني. په دې توګه د انګرېزانو د يرغل لمن ټوله شوه. په دې ماتې سره د انګرېزانو حيثيت په ټوله اسيا ان په ټوله نړۍ کې ټيټ شو. د انګرېزانو کابينه بدله شوه، له دې څخه وروسته انګرېزانو د افغانستان په اړه خپلې کړنلارې ته بدلون ورکړ او تر ډېرې مودې پورې يې زموږ هېواد پر خپل حال پرېښود، په بدل کې يې د افغانانو ستر وياړونه په برخه شول.

په ټولګي کې فعاليت

زده‌کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د شاه شجاع د واک ته رسېدو په څرنګوالي، دويمه ډله دې د انګرېزانو د ماتې په اړه بحث وکړي او خپل نظرونه دې له نورو ټولګيوالو سره شريک کړي.

پوښتنې

۱- انګرېزانو د خپل اوږد مهال شتون په موخه خپل ځواکونه د افغانستان په کومو سيمو کې مېشت کړل؟

۲- د انګرېزانو پر ضد د افغانانو د ملي پاڅون او خوځښتونو لاملونه کوم وو؟ روښانه يې کړئ.

۳-په افغانستان کې د انګرېزانو ماتې د انګليسي سياست پوهانو په افکارو کې څه بدلون منځ ته راوړ او په کومو مسايلو يې اعتراف وکړ؟

له ټولګي نه د باندې فعاليت

زده‌کوونکي دې د خپلو مشرانو په مرسته د هغو ملي مبارزينو او غازيانو په اړه چې انګرېزانو ته يې ماتې ورکړې، معلومات ترلاسه کړي او په ټولګي کې دې ووايي.

آيا د امير دوست محمد خان د دويم ځل واکمنۍ په اړه پوهېږئ؟

د مزار شريف په روضه کې د وزير محمد اکبر خان د زيارت انځور

په تېر لوست کې مو د شاه شجاع د دويم ځل واکمنۍ او د انګرېزانو د لومړي يرغل د انګېزو او موخو په اړه معلومات لاس ته راوړل، په دې لوست کې به د امير دوست محمد خان د دويم ځل واکمنۍ په ارزښت پوهېږئ.

څنګه چې په تېر لوست کې وويل شول، انګرېزانو د خپلې څلور کلنۍ ولکې ترخې تجربې څخه زده کړل چې په افغانستان کې پاتې کېدای نه شي، له همدې امله د حل لارې د پيدا کولو او نويو اړيکو ټينګولو په فکر کې شول. هغوی د **امير دوست محمد خان** د دويم ځل واک ته رسېدو ته راضي شول، له دې امله چې زنداني امير له ټولو پېښو نه بې خبره پاتې شوی و، افغانستان ته په بېرته راستنېدو کې يې په انګرېزانو هېڅ ډول قيد و شرط کېنښېنود، له همدې امله چې د **برتانوي هند** دولت عملاً افغانستان په ملوك الطوايفيو باندې وېشلی وي او هم په افغانستان کې د نفاق زياتوالی راوړي، امير دوست محمد خان يې د درېو ګونو ولاياتو (**کابل**، **غزني** او **جلال اباد**) د امير په توګه ومانه.

وروسته له دې چې امير دوست محمد خان پاچا شو لومړی يې د هېواد د کورنۍ وضعې په سمون کولو لاس پورې کړ. د دې لپاره چې د ملوك الطوايفيو په رامنځ ته کېدو او د جګړو په پېښېدو سره، د هېواد وضعيت په عمومي ډول خراب شوی و، بيا يې د سياسي يووالي او د مرکزي دولت د ټينګښت لپاره هڅې وکړې، د ټولو قوماندانانو په تېره بيا د **وزير محمد اکبر خان** په مېړانه يې له **باميان** څخه تر **مزار** او **هراته** پورې سيمې فتح کړې، وروسته يې د **تګاب** او **نجراب** د خلکو بغاوتونه له منځه يوړل او د **خوګيانيو** د خلکو خوځښتونه يې غلي کړل.

لنډه دا چې وزیر محمد اکبر خان د یوه فاتح، هېوادپاله او سرښندونکي سړي په توګه د افغانستان په سیاسي یووالي کې ډېر زیار وایسته. نوموړی په پای کې د نهه ویشت کلو په عمر په ۱۸۴۶ زېږدیز کال کې یوه **هندي ډاکټر** په زهر لرونکو ګولیو په شهادت ورساوه او د **مزار شریف** په **روضه** کې خاورو ته وسپارل شو. امیر دوست محمدخان د وزیر محمد اکبرخان له میړمنې څخه وروسته خپل بل زوی شهزاده غلام حیدرخان خپل ځای ناستی وټاکه.

د وزیر اکبر خان مړینې د افغانستان ټول هېواد پالونکي خلک خواشیني کړل. له دې سره جوخت د **سکانو** حکومت د **رنجیت سنګ** تر مړینې وروسته کمزوی شوی و، انګرېزانو په **پنجاب** کې پرمختګ وکړ او د پنجاب زیاتره سیمې یې ونیولې، امیر دوست محمد خان د **پېښور** او د هغه شاوخوا سیمو د لاس ته راوړلو لپاره هڅه وکړه، خو ځای یې ونه نیوه، له بلې خوا یې د **هندوکش** د شمال ټول ولایتونه هم لاس ته راوړل، د ملوك الطوایفیو د له منځه وړلو په موخه یې د پام وړ ګام واخیست او ځلانده بریالیتوبونه یې په برخه شول.

امیر دوست محمد خان بیا خپل پام د **هرات** او **کندهار** لور ته وګرځاوه. کندهار په ۱۸۵۵ زېږدیز کال کې **د کندهاري سردارانو** ترمنځ د مخالفتونو له امله د **امیر دوست محمد خان** لاس ته ورغی او د مرکزي دولت تر اداري لاندې راغی. د هرات وضعیت هم دا مهال ښه نه و. **ایرانیانو** د هغه د لاس ته راوړلو لپاره هڅې کولې. کله چې **یار محمد خان الکوزی** مړ شو، ایرانیانو بریالیتوبونه هم لاس ته راوړل. امیر دوست محمد خان دا ښار وروسته له سختې جګړې څخه د ۱۸۶۳ زېږدیز کال د مې په میاشت کې ونیو، په **افغانستان** کې یې د **روسیې** د پرمختګ مخه ونیوله او په دې توګه د اوسني افغانستان سیاسي یووالی بشپړ شو.

امیر دوست محمد خان تر شل کاله واکمنۍ وروسته د ۱۸۶۳ زېږدیز کال د جون په میاشت کې په هرات ښار کې مړ او د **خواجه عبدالله انصاري** (رح) د مقبرې ترڅنګ ښخ شو.

په ټولګي کې فعالیت

زده‌کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د سیمه ییزو حکومتونو د له منځه وړلو په څرنګوالي او دویمه ډله دې د امیر دوست محمد خان د شخصیت په اړه د دویم ځل پاچاهی په وخت کې په خپلو کې خبرې اترې وکړي او پایله دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د امیر دوست محمد خان د دویم دور واکمنۍ مهمې کړنې په ګوته کړئ؟

۲- د مرکزي دولت په ټینګولو کې د وزیر محمد اکبر خان رول روښانه کړئ؟

۳- انګرېزانو د امیر دوست محمد خان د حکومت په وړاندې څه دریځ نیولی و؟

له ټولګي نه د باندې فعالیت

زده کونکي دې د لویانو او مشرانو څخه د وزیر محمد اکبر خان د سیاسي او ټولنیز شخصیت په اړه معلومات لاس ته راوړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

آیا د امیر شېرعلي خان له لومړي ځل سلطنت سره اشنايي لرئ؟

په تېر لوست کې د امير دوست محمد خان د دويم ځل سلطنت سره بلد شوئ. په دې لوست کې به د امير شېرعلي خان د شخصيت او د نوموړي د اداري نظام د ستونزو په اړه به معلومات پيدا کړئ.

د **امير دوست محمد خان** له مړيني څخه وروسته **شهزاده شېرعلي خان** د هغه ځای ناستی چې د تاج او تخت وارث و، د فاتحې له مراسمو څخه وورسته په ۱۸۶۳ زېږديز کال د ۴۱ کلنۍ په عمر، خپله پاچاهي اعلان کړه او د دې موضوع خبر يې خپلو وروڼو ته چې د هېواد په هر گوټ کې وو ورساوه. په ښکاره ټولو وروڼو د **محمداعظم خان** په گډون له هغه سره خپل بيعت اعلان کړ. **شېرعلي خان** خپل زوی **محمد يعقوب خان** د **هرات** د چارو د سمبالولو لپاره وگوماره او په خپله د کورنۍ له نورو غړو سره د **کابل** په لوري روان شو.

محمداعظم خان چې ځان غوښتونکی سړی و، د کابل په لور د **امير شېرعلي خان** د سفر ملگری و، خو د **شينډنډ** په سيمه کې د امير نه بيل شو او د هزاره جات پر لور خپل سکني ورور **محمد حسين خان** ته چې د هزاره جاتو حاکم و ورغی او هيله يې درلوده چې د خپل ورور او هزاره جاتو د خلکو په مرسته د سلطنت واگې تر لاسه کړي، بلاخره محمد اعظم خان د خپلو وروڼو په مرسته يو لښکر جوړ او د اميرشېرعلي خان سره يې مقابله وکړه، خو د امير د لښکرو سره يې د جگړې توان نه درلود، د انگرېز دولت ته يې پناه يوړه. له بلې خوا

عبدالرحمن خان هم د امیر شېرعلي خان د حکومت پر ضد په پاڅون لاس پورې کړ او د **هندوکش** د **باجګاه** په دره کې جګړه پېښه شوه. عبدالرحمن خان له ماتې سره مخامخ او بخارا ته یې پناه یوړه.

امیر شېرعلي خان تمه درلوده چې دننه په هېواد کې مرکزي دولت ټینګ او د نوي تمدن په رواجولو او پرمختیا کې فعاله ونډه واخلي، امیر په بهرني سیاست کې د افغانستان د خپلواکۍ د ځواکمنتیا غوښتونکی و. خو د خپلو وروڼو د مخالفت او د کورنۍ جګړې له امله یې ونشو کولای چې د خپل سلطنت په لومړۍ دوره کې د خپلو پلانو په پلي کولو بریالي شي.

هغه موضوع چې امیرشېرعلي خان یې بې اندازې خواشیني او ګوښه ګیر کړ، د هغه د زوی **شهزاده محمد علي خان** مړینه وه چې د **سردار محمد امین خان** سره په جګړه کې په **کندهار** کې ووژل شو. دغې ګوښه ګیرۍ او یوازېتوب عبدالرحمن خان په **بخارا** کې وهڅاوه چې د محمداعظم خان په ملتیا پر **کابل** یرغل وکړي او په خپله ولکه کې یې راولي.

په ټولګي کې فعالیت

زده کونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د امیر شېرعلی خان د وروڼو د بې اتفاقۍ په اړه او دو یمه ډله دې د امیرشېرعلي خان د ګوښه ګیرۍ او یوازیتوب په اړه په خپل منځ کې خبرې اترې وکړي او پایله دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د امیرشېرعلي خان د واک ته رسیدو څرنګوالی بیان کړئ؟
۲- ولې محمداعظم خان انګرېزانو ته پناه یوړه؟
۳- ولې امیر شېرعلي خان ونشو کولای چې خپلې تګلارې پلي کړي؟

له ټولګي نه د باندې فعالیت

زده‌کوونکي دې د امیرشېرعلي خان د شخصیت په اړه د مشرانو څخه معلومات لاس ته راوړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

آیا د امیر محمدافضل خان د شخصیت سره پېژندګلوي لرئ؟

تېر لوست د امیر شېر علي خان اداري ستونزو ته ځانګړی شوی و، په دې لوست کې به د امیر محمد اعظم خان لنډې واکمنی ته یوه کتنه وکړو.

کله چې **محمداعظم خان** او **عبدالرحمن خان** کابل په خپله ولکه کې راوست، **محمدافضل خان** یې پاچا وټاکه او د امیر د پاچاهی خبر یې هغو انګرېزانو ته ورکړ چې په **هند** کې مېشت وو. انګرېزانو پرته له ځنډه د امیر محمدافضل خان حکومت په رسمیت وپېژانده او بیا یې خپل سیاسي استازی په **کابل** کې استوګن کړ. څرنګه چې برحاله پادشاه په کابل کې د واک څښتن و او د خلکو له خوا منل شوی و، **امیر شېرعلی خان** د خپلې واکمنی د ساتلو په موخه له **کندهار** څخه د کابل پر لوري لښکر وویست، خو په **کلات** کې یې د سردار محمدافضل خان او عبدالرحمن خان د ځواکونو له لاسه ماته وخوړه او د **هرات** په لوري د خپل زوی **محمد یعقوب خان** خوا ته پر شا شو.

کله چې امیر شېرعلي خان په هرات کې استوګن شو، د **اقچې** پخواني حاکم **فیض محمد خان** د نوموړي سره اړیکې ټینګې کړې او هغه ته یې د مرستې وعده ورکړه چې دواړو په ګډه د **میمنې** او **مزار** له خوا په **۱۸۶۷** زېږدیز کال کې د کابل پر لوري حرکت وکړ. خو د سردار عبدالرحمن خان له خوا د **پنجشېر** د **بازارک** په سیمه کې د شېرعلي خان د پرمختګ مخ نیوی وشو چې په پایله کې فیض محمد خان مړ او شېرعلي خان د هرات لور ته پر شا ولاړ. په دې وخت کې امیر محمدافضل خان ته ناروغي ورپېښه او له نړی څخه یې سترګې پټې کړې، په دې ډول یې یو کلنه واکمني یې پای ته ورسېده.

په هرات کې د يو جومات ودانۍ

په ټولګي کې فعالیت: زده‌کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي او يو تر بله دې د امير شيرعلی خان د ورونو ترمنځ د اخ و ډب د لاملونو په اړه بحث وکړي او هغه دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- امير محمدافضل خان څنګه واک ته ورسېد؟

۲- امير محمدافضل خان په خپله لنډه واکمنۍ کې له کومو ستونزو سره مخامخ و؟

آیا د امیر محمد اعظم خان د شخصیت په اړه معلومات لرئ؟

په تېر لوست کې مو د امیر محمد افضل خان لنډ مهاله واکمنی وڅېړله، په دې لوست کې به د امیر محمد افضل خان د واکمنی په اړه معلومات ترلاسه کړئ.

محمد اعظم خان هم د **امیر عبدالرحمن خان** د توري په زور سلطنت ته ورسېد خو **محمداعظم خان** ځان غوښتونکی او جاه طلبه سړی و، واک ته تر رسېدو وروسته یې وغوښتل چې عبدالرحمن خان له مرکز نه لرې کړي. نو ځکه یې هغه په دې پلمه د هېواد شمالي برخو ته ولېږه ترڅو په **بلخ** کې **امیر شېرعلي خان** تر ښارني لاندې ونیسي.

امیر عبدالرحمن خان سره له دې چې نه یې غوښتل له مرکز څخه لرې شي، دا امر یې ومانه، هغه ولایت ته ولاړ او هلته یې د **ایبکو**، **تاشقرغان**، **سرپل**، **شبرغان** او **اقچې** خانان او امیران تر ښارني لاندې ونیول، هغوی یې مرکزي حکومت ته تابع کړ، وروسته د **میمنې** پر لوري ولاړ او هغه ځای یې هم محاصره کړ.

امیر شېرعلی خان د امیر عبدالرحمن خان د بوختیا په شمالي برخو کې خبر شو. د خپل زوی **سردار محمد یعقوب خان** سره یې د **کندهار** پر لور هوډ وکړ، دکندهار نایب الحکومه چې د محمداعظم خان زوی و، هغه ته یې ورکړه او د **غزني** په لور یې پرمختګ وکړ، محمد اعظم خان چې خپل ځان په خطر کې ولید، عبدالرحمن خان ته یې خبر واستاوه او د نوموړي اطاعت یې وکړ او کابل ته ننوت او د محمد اعظم خان په ملتیا د غزني پر لوري ولاړل. په

۱۸۶۸ زیږدیز کال کې د شش ګاو په سیمه کې د عبدالرحمن خان او د امیر شېرعلی خان د لښکرو تر منځ سخته جګړه پېښه شوه، د عبدالرحمن خان لښکرو ماته وخوړه او امیر شېرعلی خان په بریالي توګه **کابل** ته ننوت. امیرمحمداعظم خان **ایران** ته وتښتېد، هلته ناروغه او بیا مړ شو. امیر عبدالرحمن خان د **بخارا** پر لوري شاتګ وکړ او د روسیې حکومت د هغه هرکلی وکړ.

امیر محمداعظم خان د خپل سلطنت په لنډه موده کې د پوه وزیر **سید جمال الدین افغان** په مرسته ګڼ شمېر عرفاني او عمراني پلانونه پلي کړل چې د هغو له ډلې څخه د افغانستان لومړنۍ مجله چې د **کابل** په نوم یادېده، خپره شوه.

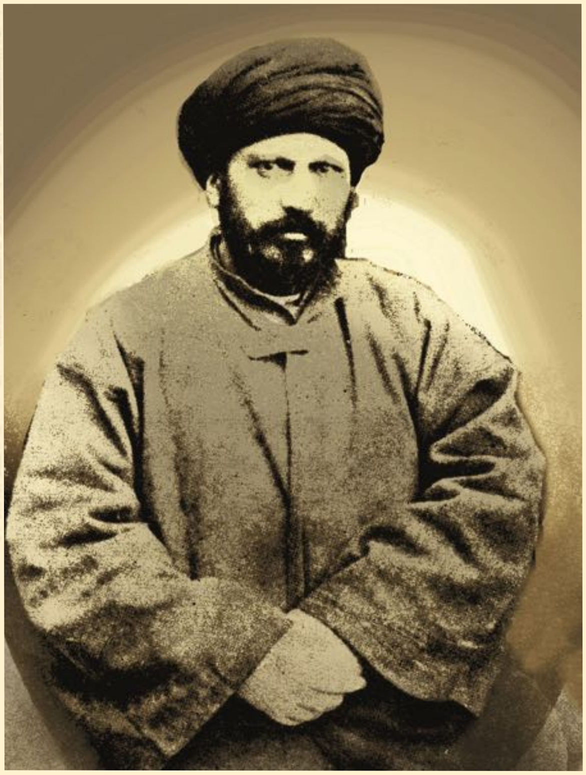

افغان سید جمال الدین

په ټولګي کې فعالیت

زده‌کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي او په خپلو کې دې د محمداعظم خان د دورې د مهمو اقداماتو په اړه پوښتنې وکړي او په ټولګي کې دې ځوابونه ووايي.

پوښتنې

۱- د محمداعظم خان د واک ته د رسېدو څرنګوالی توضیح کړئ.

۲- محمداعظم خان د رغاوني کوم پروګرامونه په پام کې درلودل؟ څرګند يې کړئ.

له ټولګي نه د باندې فعالیت

زده‌کوونکي دې د امیر محمداعظم خان د شخصیت په اړه له مشرانو څخه معلومات ترلاسه کړي او په ټولګي کې دې ولولي.

آيا د امیر شېرعلي خان د دويم ځل سلطنت سره پېژندګلوي لرئ؟

په تېر لوست کې تاسو د امیر محمد اعظم خان د سیاسي شخصیت سره اشنايي پیدا کړه. په لاندې لوست کې به د امیر شېر علي خان د دويمې دورې واکمنی رغنیزو او پراختیایي تګلارو سره بلد شئ.

امیر شېر علي خان د ۱۸۶۸ زېږدیز کال په پای کې په **شش ګاو** کې د **امیر محمداعظم خان** او **عبدالرحمن خان** له ماتې خخه وروسته بیا کابل ته راغی او په تخت باندې کېناست. امیر شېرعلي خان یو پوه او هېواد پالونکی پاچا و، دی په افغانستان کې د نوي تمدن رامنځ ته کوونکی پېژندل کېږي. په ۱۸۶۹ زېږدیز کال کې یې له **برتانوي هند** نه لیدنه وکړه، مینه یې د لوېدیځ تمدن او ټکنالوژۍ په برخه کې ډېره شوه او هغه یې وهڅاوه چې په یو شمېر کورنیو اصلاحاتو باندې لاس پورې کړي او د افغانستان سیاسي یووالي ته نوی رنګ او خېره ورکړي.

د نوي تمدن پېژندنه

امیر شېرعلي خان د لوی مدنیت بنسټ ایښودونکی او د هېواد د فرهنګي او صنعتي وضعې بدلوونکی پېژندل شوی، د **اروپا** له **صنعتي انقلاب** سره سم، په افغانستان کې د اصلاحاتو لاره هواره شوه. د دې لارې له مخکښانو څخه یو هم **سیدجمال الدین افغان** و چې د هېواد د عصري کولو تګلارې یې پیل کړې. امیر شېر علي خان د خپلواکۍ د ساتلو او د پردیو د تېري د مخنیوي لپاره سل زره کسیز لښکر جوړ کړ او هغه یې په ا تو پوځي مرکزونو ووېشه. د **شمس النهار** جریده یې خپره کړه او چاپ خونې یې هېواد ته راوړې. د توپونو او ټوپکو جوړولو لپاره یې کارخانې جوړې کړې. لومړنی ټولنیز ښوونځی یې پرانیست چې ملکي او پوځي څانګې یې درلودې. په دې خوځښت سره یې د پوهنې د کچې

راټیټېدو مخنیوی وکړ. پوسته خانې یې جوړې کړې، د کابل په اوسني **شېرپور** کې یې د پوځیانو لپاره د نوي ښار بنسټ کېښود. د مالیاتو ورکول له وجې نه په نقدو بدل شول، د عدالت رامنځ ته کولو لپاره یې په غوڅو اقداماتو لاس پورې کړ. ظالمانه او چپاولگر حکام یې له منځه یوړل. د هېواد اداري تشکیلات یې په نوي بڼه بدل او د افغانستان لومړنۍ کابینه یې د وخت صدراعظم **سید نور محمدشاه** په مشرتابه جوړه کړه. هغه مخالفتونه چې د هېواد په شاوخوا کې موجود وو له منځه یې یوړل او وروسته یې وغوښتل چې **انگرېزان** د خپل دولت د پېژندنې لپاره اړ کړي.

انگرېزانو د دوستۍ شرایط د خپلو استعماري مقصدونو لپاره طرح کړل. هغوی هیله درلوده چې خپل استازي په **کابل**، **کندهار** او **هرات** کې د تل لپاره پاتې کړي چې د **روسانو** حرکات له نږدې څخه وڅاري. سربېره پر دې یې وغوښتل امیر دې ته اړ کړي چې د انگرېزانو دولت د خپل ځان ملا تړی ومني. خو امیرشېرعلي خان د دوی د غرض نه ډکو فکرونو ته ارزښت ورنه کړ او د انگرېزانو په ځواب کې یې وویل: زه د افغانستان خاورې ته ستاسو د سیاسي او پوځي استازو په راتگ پر تاسو اعتماد نلرم، د دې طرحې په پلمه به یوه ورځ زما پر هېواد تېری وکړئ.

امیر شېر علي خان د انگرېزانو سره په معمولي ډول خپلې اړیکې وساتلې. له **روسیې** سره چې په منځنۍ آسیا کې یې د پرمختگ په تمه وو د افغانستان نږدې کېدو، وضع یې کړکیچنه کړه او د **افغان او انگلیس** د **دویمې جگړې** پلمه برابره شوه، هغه څه چې د دې جگړې اور ته یې ډېر قوت وروباښه د شېر علي خان له خوا د ولیعهد په توگه د خپل کمکي زوی **شهزاده عبدالله** ټاکنه وه. دې موضوع **شهزاده یعقوب خان** بې اندازې خواشینی کړ، نو په بلواگانو او سرغړونو یې پیل وکړ، خو امیر شېر علي خان دغه سرغړونې ارامې کړې. انگرېزانو له یوې خوا له دې موضوع نه گټه واخیستله او له بلې خوا د روسانو پرمختگ منځنۍ اسیا ته په تېره بیا د هغوی له خوا د **خېوې** او **مروې** نیولو، د انگرېزانو پاملرنه د افغانستان پر لوري ډېره کړه. هغوی په خپل وار سره **بلوچستان** چې د افغانستان یوه برخه وه لاس ته راوړه چې دې تېرې د امیر کرکه د انگرېزانو په وړاندې دوه برابره کړه او په دې توگه پر افغانستان د انگرېزانو دویم یرغل پیل شو.

په ټولگي کې فعالیت

زده‌کوونکي دې په دوو ډلو باندې وویشل شي. لومړۍ ډله دې د سید جمال الدین افغان د شخصیت او د نوي تمدن د پیژندگلوي په اړه او دویمه ډله دې د امیر شېرعلي خان د اصلاحي تگلارو په اړه خبرې وکړي او پایله دې په ټولگي کې بیان کړي.

پوښتنې

١- امیر شېر علي خان په کوم کال کې واک ته ورسېد او د هغه واکمنۍ له کومې نړیوالې پېښې سره سمون درلود؟
٢- امیر شېر علي خان د کومو کسانو په مرسته د لومړي ځل لپاره عصري تگلارې پلې کړې؟
٣- د امیر شېر علي خان د نوي تمدن رامنځ ته کولو او کورنیو اصلاحاتو په اړه چې څه پوهېږئ ویې لیکئ.

له ټولگي نه د باندې فعالیت

زده‌کوونکي دې د خپلو مشرانو څخه د امیر شېرعلي خان د نوي تمدن موخې او د هغه د تگلارو په اړه معلومات ترلاسه کړي او بیا دې په ټولگي کې وړاندې کړي.

آیا پر افغانستان د انګریزانو د دویم تېري په اړه معلومات لرئ؟

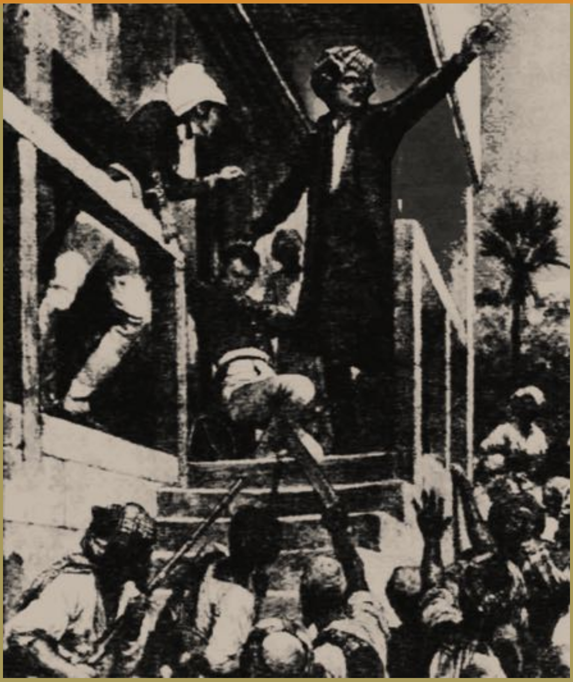

تېر لوست د امیر شېرعلی خان دویم ځل سلطنت ته ځانګړی شوی و، په دې لوست کې به پر افغانستان د انګرېزانو د دویم ځل تېري په اړه معلومات تر لاسه کړئ.

د تېري له پیل څخه وړاندې امیر شیرعلی خان یو هئیت د سید نورمحمدشاه به مشرۍ د پېښور کنفرانس ته واستاوه، خو د **پېښور** په کنفرانس کې د صدراعظم **سید نور محمد شاه** اوږدې مذاکرې سرته ونه رسېدلې، خپله صدراعظم هم د کنفرانس په بهیر کې ناروغ او په پېښور کې مړ شو. په دې وخت کې روسيې يو سفير چې جنرال **ستيلاتوف** نومېده **کابل** ته راواستاوه. د دې سفیر را تګ، د **هند** سیاستوال ډېر اندېښمن کړه، د **برتانوي هند** چارواکو د خپلو ګټو د خوندي ساتلو پواځینۍ لار پر افغانستان تېری وباله او دویم ځل یې په تېري لاس پورې کړ. د انګریز عسکرو له بشپړو تجهیزاتو سره د ۱۸۷۸ زیږدیز کال د نوامبر په ۲۰ مه نېټه د **خیبر** د درې له لارې په **کرمه** او **بولان** د افغانستان په پولو باندې تېری وکړ. **امیر شېر علی خان** د خفګان په حال کې **کابل** پرېښود، د روس د مرستې په تمه **مزار شريف** ته ولاړ او په هغه ځای کې يې د ۵۸ کلو په عمر په ۱۸۷۹ زیږدیز کې د ناروغۍ له امله له نړۍ څخه سترګې پټې کړې. د ده تر مړينې وروسته په کابل کې حالات خړ پړ شول. هېواد او خلک په یوه سیاسي تشه کې پاتې شول. انګرېزانو او د هېواد دښمنانو پرمختګ وکړ. په دې وخت کې ځينې سردارانو، **شهزاده محمد يعقوب** د پاچا په توګه وټاکه.

د امیر محمد یعقوب خان واکمني

امیر محمد یعقوب خان په داسې مهال کې پاچاهۍ ته ورسېد چې د انګرېزانو لښکر په عصري وسلو سمبال و او افغانستان یې د یرغل په پایله کې تر خپلې ولکې لاندې راووست. نوموړي یې **ګندمک** ته چې د انګرېزي لښکر ځای و بوته او د ګندمک تړون يې په ۱۸۷۹ کال د می په ۲۶ نېټه له انګرېزانو سره لاسلیک کړ.

امیر محمد یعقوب خان

د گندمک تړون په داسې حال کې لاسلیک شو چې په ټول هېواد کې گډوډي روانه وه او امیر محمد یعقوب خان هم د کابل په ښار کې د نورو کسانو تر سیوري لاندې ژوند کاوه. هغه په ټول هېواد کې د پاچا په توگه پېژندل شوی نه و، نو له دې امله دغه تړون حقوقي ارزښت نه درلود. د همدې تړون په بنسټ **خیبر**، **کورمه**، **پښین** او **سیالکوټ** له افغانستان نه بېل او د **برېتانوي هند** برخه وگرځېده. د افغانستان سیاسي خپلواکي هم له خطر سره مخامخ شوه. انگرېزانو یو کس چې د **سرلویس کیوناري** په نامه یادېده او د گندمک تړون د لاسلیک کولو پر مهال یې د انگرېزانو استازیتوب کاوه، په کابل کې د انگرېزانو د استازي په توگه وټاکه او د انگرېزانو نور استازي د افغانستان په مهمو ښارونو کې ځای پرځای شول. د افغانستان خلکو د همدې حال په لیدو سره د یرغلگرو په وړاندې پاڅون وکړ، د کیوناري په کور باندې یې یرغل وروړ او هغه یې وواژه. په همدې توگه یوځل بیا د افغانستان د نیولو په اړه د یرغلگرو فتنه شنډه شوه.

د مجاهدینو مخکښانو لکه **محمدجان خان وردگ**، **ملا مشک عالم**، **صاحب جان تره کي**، **سردار محمد ایوب خان**، **محمدعثمان خان صافي** او نورو په بېلابېلو سیمو کې په تېري کوونکو باندې یرغلونه وکړل. د هغو جگړو له ډلې څخه یوه چې د انگرېزانو لښکر یې ډېر خواشیني کړی وه، د **میوند** جگړه وه. په دې جگړه کې د افغاني ځواکونو مشري د امیر شېرعلي خان د زوی **سردار محمد ایوب خان** په غاړه وه. په ۱۸۸۰ زېږدیز کال د جولای په ۲۷مه نېټه د میوند په ډگر کې سخته جگړه پېښه شوه چې د مبارزینو په بري او د انگرېزانو په سختې ماتې سره پای ته ورسېده.

په دې مشهوره جگړه کې چې د انگرېزانو حکومت یې په هند کې ولړزاوه، د افغانانو ښځوهم برخه اخیستې وه. پېغلې **ملالې** د میوند د جگړې په ډگر کې د ملي لښکر د شهید شوي بیرغچي پر ځای ملي بیرغ په خپله اوږه راپورته کړ او د دې **لنډۍ** په ویلو یې د افغاني لښکر وینې د جگړې په ډگر کې په جوش راوستې.

که په میـوند کې شهیـد نه شوې   خدایږو لالیه بې ننگۍ ته دې ساتینه

د کابل خلکو د پاڅون په پایله کې د **شېرپور** په سیمه کې د انگرېزانو قواوې کلابندې کړې، تردې چې سردار عبدالرحمن خان **چاریکارو** ته راورسېد او انگرېزانو چې خپل ځان یې په تنگسیا کې ولید نو د مجبوریت له امله یې د هغه هرکلی وکړ او نوموړي امیر ځان د پاچایه توگه اعلان کړ. پدې توگه **جنرال رابرټس** کابل پرېښود او امیر عبدالرحمن خان د کابل په گدۍ کېښناست.

په ټولگي کې فعالیت

زده‌کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې پر افغانستان د انگرېزانو د تېري د لاملونو په اړه او دویمه ډله دې د میوند د جگړې د پایلې په اړه خبرې اترې وکړي، وروسته دې د خپلو خبرو لنډیز ټولگیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- انگرېزانو څه پلمه کړل او په افغانستان یې دویم ځل تېري وکړ؟

۲- د گندمک تړون په کوم کال کې لاسلیک شو او کومې سیمې د افغانستان له خاورې نه بېلې شوې؟

۳- د میوند د جگړې په اړه لنډ معلومات ورکړئ.

له ټولگي نه د باندې فعالیت

زده‌کوونکي دې د گندمک د تړون په اړه د کورنۍ له مشرانو نه معلومات ترلاسه او په ټولگي کې دې بیان کړي.

دریم څپرکی

له (۱۸۸۰) ز څخه تر (۱۹۷۳) ز کلونو پورې د افغانستان تاریخي پېښې

د دریم څپرکي موخې

- په افغانستان کې د مرکزي ځواک له ټینګښت سره د زده‌کوونکو پېژندګلوي
- د مشروطیت د غورځنګ له تګلارو سره د زده‌کوونکو پېژندګلوي
- د خپلواکۍ له بیا اخیستلو سره د زده‌کوونکو پېژندګلوي
- د ډموکراسۍ د لسیزې د تګلارو سره د زده‌کوونکو پېژندګلوي.

د مرکزي واکمنۍ په ټينګښت کې د امير عبدالرحمن خان ونډه څه وه؟

په تېر لوست کې مو د امير محمد يعقوب خان او د ګدمک تړون په اړه معلومات ترلاسه کړل. په دې لوست کې به د امير عبدالرحمن خان د واکمنۍ په اړه معلومات وړاندې شي

په ۱۸۸۰م کال چې په افغانستان کې د انګليسانو د ماتې ورستی وورځې وې. انګليسان دې ته اړشول ترڅو **امير عبدالرحمن خان** ته ليکنې راواستوي. د دغو اړيکو په لړ کې د انګليسانو له خوا د عبدالرحمن خان سلطنت په رسميت وپېژندل شو. افغانستان هم د دغو اړيکو د ټينګښت او دوام لپاره يو پلاوی وټاکه. د افغاني پلاوي په يوه وينا کې راغلي چې: افغان ملت له پخوا څخه عبدالرحمن خان د خپل پاچا په توګه ټاکلی و. له دې چې د انګليس دولت دغه سلطنت په رسميت وپيژني، مننه.

امير عبدالرحمن خان

امير عبدالرحمن خان کله چې د پاچاهي اعلان وکړ د انګريزانو تيريو پر افغانستان باندې ډېرې ستونزې رامنځته کړې وې، **کابل** خپل ارزښت د پلازمېنې په توګه له لاسه ورکړی و، په هېواد کې اداري تشکيلات له منځه تللی و. د مرکز او سيمو ترمنځ اداري او سياسي اړيکې موجودې نه وې. د پوځ او امنيتي ځواکونو سيستم په هېواد کې له منځه تللی و. اقتصادي وضع ناسمه او دولتي خزانې تشې وې. د انګريزانو پرضد د جنګ له امله د هېواد صنعتي او کرنيزې چارې زيانمنې شوې وې. په داسې حالاتو او شرايطو کې امير عبدالرحمن خان ځان د دوو دندو په سرته رسولو مسوول ګاڼه.

لومړی د مرکزي ځواکمن او خپلواک دولت جوړول او دويم ټولنيز اصلاحات. امير عبدالرحمن خان د دغو دوو دندو د سرته رسولو لپاره له هېڅ ډول اغېزناک عمل نه مخ وا نه ړاوه. د دولتي ادارو د جوړښت او بيارغونې د بهير څارنه يې پخپله کوله. ناضروري اداري يې لغوه کړې چې د تشکيلاتي ګنې ګونې لامل شوې وې. دولتي چارواکي يې د ورسپارل

شویو دندو مسوول ګڼل. مامورینو باید له هر ډول اشتباه نه لاس اخیستی وای. د دولت حاکمان د امیر په فرمان پورې تړلي وو چې په حقیقت کې یې د قانون بڼه درلوده. هر ډول ډله ییز او په یوازې توګه مقاومت د هېواد په هره ګوښه کې له منځه یوړل شو. د مرکزي حکومت د احکامو او اوامرو د پلي کولو په لاره کې یې له هیڅ ډول نرمښت څخه کار نه اخیست.

افغانستان پوځي تشکیلاتو ته سخت اړ و. امیر عبدالرحمن خان تر ډېره حده د پوځ په سمبالولو او جوړښت کې کوښښ وکړ. څه د پاسه نوي زره کسیز منظم پوځ یې جوړ کړ. د دغه پوځ په واسطه یې وکولای شول چې یو ځواکمن، غښتلي مرکزي دولت رامنځته او په ټول هېواد کې امنیت ټینګ کړي. استخباراتي اداره د امنیتي پوځونو له یوې سترې او مهمې ادارې څخه ګڼل کېده چې د امیر په واسطه اداره کېدله.

امیر عبدالرحمن خان د پوځي موخو او د مرکزي دولت د غښتلتیا لپاره پیسو ته اړتیا درلوده. د لګښتونو د پوره کولو یوه لاره هم د مالیو زیاتول وو، مالیات یې وضع او زیات کړل او په مستقیمه او نامستقیمه توګه یې ترلاسه کول.

د امیر عبدالرحمن خان له مهمو کارونو څخه یو هم د **کافرستان** د خلکو مسلمانول او په **نورستان** باندې یې د نامه بدلول وو. د لومړي ځل لپاره د اسلام سپېڅلی دین په ۱۸۹۱ زیږدیز کال نورستان ته ورسېد. **غلام حیدرخان** چې د **ننګرهار** والي و، خلکو ته یې وویل چې د دولت موخه دا ده چې له نورستان څخه **بدخشان** ته لاره جوړه کړي. د دغه خبر له خپرولو سره سم د اسلام د مبارک دین د تبلیغ چارې په نورستان کې پیل شوې. د اتو میاشتو په موده کې د اسلام مبارک دین په نورستان کې خپور او د دغې سیمې پخوانی نوم (کافرستان) په (نورستان) واړول شو.

امیر عبدالرحمن خان له اروپایي هېوادونو سره په اړیکو کې پر تزاري دولت باوري نه و او له ایران سره یې په سیاسي اړیکو کې د بیطرفۍ دریځ غوره کړ. په ۱۸۸۸ زیږدیز کال کې د سرحدي کرښو ټاکلو په وخت کې انګلیسانو د **ایران** پلوي وکړه، دغه کار د دې لامل شو چې د افغانستان او ایران ترمنځ اړیکې سړې شي.

د امیر عبدالرحمن خان په بهرني سیاست کې د هغه یوه لویه تېروتنه له انګلیسانو سره د ختیځو او سویلي سرحدي کرښو ټاکل وه.

د دغې دورې د ناخوالو پیښو څخه یوه هم د افغانستان د ختیځ او سویلي پولو ټاکل د **ډیورنډ** کرښه قبلول و.

مارتیمر ډیورنډ په ۱۸۹۳ زیږدیز کال د انګریزانو له خوا د یو پلاوي په مشرۍ د **بریتانوي هند** او **افغانستان** تر منځ د پولو د ټاکلو لپاره ټاکل شوی و. نوموړي د بریتانوي هند او افغانستان تر منځ پوله په خپله ګټه وټاکله او د سیاسي، پوځي او اقتصادي فشارونو له لارې دغه کرښه پر افغانستان تپل شوه. چې هېڅکله د افغانستان د خلکو له خوا دغه پوله منل شوې نه ده.

په ټولګي کې فعالیت

زده‌کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، لومړۍ ډله دې په افغانستان کې د دولتي ځواک د غښتلتیا په اړه او دویمه ډله دې د امیر عبدالرحمن خان په دوره کې د افغانستان د سرحدي کرښو ټاکلو په اړه خپل نظریات او وړاندیزونه ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱ – سلطنت ته د امیر عبدالرحمن خان د رسېدو په اړه خپل معلومات وړاندې کړئ.

۲ – امیر عبدالرحمن خان خپله اداره څنګه سمبال کړې وه؟

۳ – د ډیورنډ د کرښې په اړه څه معلومات لرئ؟

له ټولګي نه د باندې فعالیت

زده‌کوونکي دې له خپلو مشرانو څخه د امیر عبدالرحمن خان د دورې په اړه وپوښتي او خپل معلومات دې ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

د امیر حبیب الله خان د پاچاهۍ په اړه څه پوهیږئ؟

حبیب الله خان

په تېرلوست کې مو د مرکزي واکمنۍ په غښتلتیا کې د امیر عبدالرحمن خان رول او د هغه د پایلو په اړه معلومات ترلاسه کړل په دې لوست کې به د امیر حبیب الله خان سیاسي واکمني تر څېړنې لاندې نیسو.

امیر حبیب الله خان د واک ترلاسه کولو وروسته اتلس کاله واکمني وکړه. د هغه په وخت کې افغانستان یو غښتلی پوځ درلود او مرکزي حکومت په ټول هېواد باندې واکمني لرله. بشپړه ارامي او امنیت موجود او د دولتي نظام بنسټ ایښودل شوی و. د دربار په اداري تشکیلاتو کې درې ډوله منشیان موجود وو چې د **حضور منشي**، **بهرنی منشي** او **کورنی منشي** نومېدل. د (**دارالعدالت**) په نامه یوه اداره هم موجوده وه. مالي چارې د **مستوفي الممالک** له خوا اداره کېدې او پوځي چارې په خپله امیر کنټرولولې.

امیر حبیب الله خان د خپلې پاچاهۍ په لومړي پړاو کې په مذهبي څېره کې راښکاره شو. د ښځو بې ځایه تګ راتګ یې په سپېڅلو ځایونو کې منع کړ. د **خرابات** په سیمه کې یې له ښځینه نڅاګرو څخه وغوښتل چې له دې کار څخه لاس واخلي.

د روژې په مبارکه میاشت کې یې بېوزلو خلکو ته روژه ماتی ورکاوه. نوموړي په ۱۹۰۲ زېږدیز کال کې د (**سراج الملة والدین**) لقب وګاټه.

امیر حبیب الله خان پاچاهۍ ته تر رسېدو وروسته په کورنیو چارو کې په یولړ اصلاحاتو لاس پورې کړ. د مریانو د خرڅولو او اخیستلو منع کولو امر یې خپور کړ او د زندانیانو د دوسیو په څېړلو کار پیل شو. نوموړي لاربښوونه وکړه، چې د تعذیب پر ځای دې شرعي مجازات حبس پلي کړل شي.

امیر حبیب الله خان د ماڼیو له ودانولو سره مینه درلوده، د هغه وخت ډېرې جوړه شوې ماڼۍ د هغه په نامه نومول

شوې دي چې د **سراج رباطونه**، **قلعه السراج** په **لغمان** کې، **سراج العمارة** په **ننګرهار** کې او **سراج المصار** په **جبل السراج** کې نومونه یادولای شو.

امیر حبیب الله خان په یوه عام مجلس کې داسې ویلي وو: "د دولت پرمختګ د علم له پرمختګ پرته ناشونی دی، زه قصد لرم، چې په هېواد کې ښوونځي جوړ کړم، نو په دې اړه د نظر د خاوندانو وړاندېزونه او نظریې په لیکلې توګه غواړم". په **۱۹۰۳** زیږدیز کال د **حبیبیې** لیسې په بنسټ ایښودلو سره د فرهنګي مسایلو او نوې پوهنې بنسټ هم کېښودل شو. دغې لیسې درې دورې درلودې یعنې **لومړنۍ، رشدیه او اعدادیه** دورو څخه عبارت دي. د **حربي** ښوونځي بنسټ هم په **۱۹۰۹** زیږدیز کال کې کېښودل شو، چې درې **اعدادیه** او درې **حربي** ټولګي یې لرل. په دغه ښوونځي کې نظري او عملي ښوونې د نصاب یوه برخه ګڼل کېده او د ښوونې چارې یې د **افغاني** او **ترکي** ښوونکو له خوا پرمخ بیول کېدې.

د امیر حبیب الله خان په دوره کې صنعت ته هم پاملرنه وشوه. د **څرمګرۍ** فابریکه جوړه او په کار یې پیل وکړ چې د وسله والو پوځونو د اړتیا وړ توکي یې تیارول. په **۱۹۱۳** زیږدیز کال کې د **وریو اوبدلو** د کارخانې بنسټ کېښودل شو. د دې کارخانې له تولیداتو څخه د پنځوسو زرو پوځیانو د پوځي جامو اړتیا پوره کېده. **پوځي** روغتون هم د حبیب الله خان په دوره کې په کار پیل وکړ چې تر **ملکي** روغتون کوچنی و. دغه پوځي روغتون د **هندي** ډاکټرانو تر څارنې لاندې خپل کارونه سرته رسول.

امیر حبیب الله خان په **۱۹۱۹** زیږدیز کال د لغمان د **کله ګوش** په سیمه کې په مرموز ډول ووژل شو. د هغه تر مرګ وروسته د هغه ورور **نصرالله خان** سملاسي، په **جلال اباد** کې د پاچاهۍ اعلان وکړ، خو د امیر زوی "**امان الله خان**" چې هغه مهال په کابل کې و د ځینو عالمانو او مشرانو په مرسته په **کابل** کې پر تخت کښېناست او د هېواد چارې یې په خپل لاس کې واخیستې.

په ټولګي کې فعالیت

زده‌کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، لومړۍ ډله دې د امیر حبیب الله خان د اداري جوړښت په اړه او دویمه ډله دې د هغه وخت د صنعت په اړه معلومات ورکړي.

پوښتنې

۱ – د امیر حبیب الله خان د دولتي جوړښت په اړه څه معلومات لرئ؟
۲ – د امیر حبیب الله خان وینا د هېواد د پرمختګ په اړه څه وه؟
۳ – د امیر حبیب الله خان په دوره کې د صنعت په اړه څه معلومات لرئ؟

له ټولګي نه د باندې فعالیت

زده‌کوونکي دې د هغو ودانیو انځورونه راټول کړي چې د امیر حبیب الله خان په دوره کې جوړې شوې دي او بیا دې ټولګي ته له ځانه سره راوړي.

د افغانستان خلکو څرنګه له انګريزانو څخه خپله خپلواکي ترلاسه کړه؟

په تېر لوست کې مو د امير حبيب الله خان د پاچاهی په اړه او د لغمان د کله ګوش په سيمه کې په نامعلوم ډول د هغه دوژلو په اړه مو معلومات ترلاسه کړل. په دې لوست کې به د خپلواکی په لاره کې د افغانانو بريالیتوب تر څېړنې لاندې ونيسو.

شهزاده **امان الله خان** د خلکو د ملاتړ په ترلاسه کولو سره وکولای شو چې په ۱۹۱۹ زېږديز کال کې چې له ۱۲۹۸ هجري لمريز کال سره سمون خوري خپل سلطنت اعلان کړي.

امان الله خان د افغانستان خلک د خپلو اعلاميې په وسيله واک ته له خپلو رسېدلو نه خبر کړل. د دغې اعلاميې په يوه برخه کې راغلي دي:"کله چې د افغانستان لوی ولس د پاچاهی تاج زما پر سر کېښود نو ما له ځانه سره هوډ وکړ چې د افغانستان دولت بايد لکه د نورو دولتونو په څېر په دننه او بهرکې خپلواک او غښتلی وي، د دې خاورې اوسېدونکي له هر ډول يرغل څخه په امن او د قانون او مقرراتو پابند اوسي. زموږ هېواد او وګړي يې د نړۍ د نورو وګړو ترمنځ خپل ځای بيا ومومند. ای غيرتمند او هوښيار ولسه! د خپل دين، دولت او ولس په ساتلو کې ويښ اوسئ او د هېواد په ساتنه کې هڅه وکړئ".

امير امان الله خان په ۱۹۱۹ زېږديز کال د عدالت د رامنځ ته کولو په شعار ورکولو سره د خلکو ملاتړ ترلاسه کړ. د لسو شپواو ورځو په موده کې ټولو ولايتونو له پاچا سره تعهد وکړ او د خپلواکی غوښتنې نعرې په ټول افغانستان کې پورته شوې.

د امان الله خان اداري د انګليسي پوځونو د احتمالي خطرونو د مخنيوي لپاره خپل پوځونه په سرحدي سيمو کې ځای پر ځای کړل. سره له دې چې د قومنداني او اداري لوی مرکز په هېواد کې ځرنګه چې ورته اړتيا وه شتون نه درلود او استعماري ځواکونو له مالي او تخنيکي اړخه هم برلاسي لرله، په جنګي موضوعاتو کې يې هم سره سمون نه درلود.

د افغانستان خلک د خپلواکۍ تر لاسه کولو لپاره په درې ګونو جبهو کې د **سردار اعتماد الدوله سردار عبدالقدوس خان** په مشری د **قندهار، جنرال صالح محمد خان**، د **ننګرهار** او **سپه سالار سردار محمد نادرخان د پکتيا** په ولايت کې خلک سره راټول او يو ځای کړل او د کلکو جګړو په ترڅ کې پر انګريزانو يرغل وکړ، انګريزان د افغانستان د خپلواکۍ تصديق کولو ته اړ شول. د متارکې د اعلامولو وروسته **علی احمد خان** چې د کورنيو چارو وزير و، په ۱۹۱۹ زيږديز کال کې **هند** ته ولاړ. او په **راولپينډۍ** کې انګليسي پلاوي له مشر **هملتن ګرانت** سره خبرې اترې پيل کړې او يو تړون لاسليک کړ چې دهغه په اساس د افغانستان خپلواکي د انګريزانو له خوا په رسميت و پېژندل شو.

امان الله خان واک ته له رسېدو سره سم په يو شمېر اصلاحاتو لاس پورې کړ. دغو اصلاحاتو دوه پړاوونه درلودل، لومړی پړاو يې د ۱۹۱۹ او ۱۹۲٤ زيږديز کلونو ترمنځ او دويم پړاو يې تر ۱۹۲۸ ز کال پورې اوږد شو.

په ټولګي کې فعاليت

زده‌کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، لومړۍ ډله دې د خپلواکۍ د کورنيو او بهرنيو لاملونو او دويمه ډله دې د امان الله خان د کورنيو او بهرنيو تګلارو په اړه معلومات ورکړي.

پوښتنې

۱- امان الله خان څنګه واک ته ورسېد، بيان يې کړئ؟

۲- د امان الله خان د اعلاميې د جزئياتو په اړه خپل معلومات وليکئ؟

۳- د امان الله خان د پاچاهۍ په دوره کې په څو پړاوونو کې اصلاحات ترسره شول؟

له ټولګي نه د باندې فعاليت

زده‌کوونکي دې له مور، پلار او لويانو څخه د هېواد د خپلواکۍ په اړه معلومات ترلاسه او بيا دې ټولګيوالو ته وړاندې کړي.

د امان الله خان د مسافرتونو لاس ته راوړنې څه وې؟

په تېر لوست کې مو د انګلیسي یرغل پر وړاندې د هېواد خلکو برياوې چې په پای کې د خپلواکۍ او اصلاحاتو د رامنځته کېدو لامل شوې ولوستلې، په دې لوست کې به د امان الله خان د سفرونو برياوې وڅېړو.

د نړۍ **اسيايي** او **اروپايي** هېوادونو ته د **امان الله خان** سفرونو اته میاشتې وخت ونيوه. په دې وخت کې پاچا ۳۸ کلن و. پاچا د **کندهار** او **چمن** له لارې **برېتانوي هند** ته ولاړ او تود هرکلی يې وشو. وروسته بيا امير امان الله خان هلته خپله وینا وکړه چې د هغې وینا په ترڅ کې د استعماري ضد احساس ښکاره و او خلک يې د يووالي ارزښت ته رابلل. امير امان الله خان د خپلواکۍ په اړه داسې ویل: «**خپلواکي نه ورکول کيږي، بلکې اخيستل کيږي**». امير امان الله خان **مصر** ته هم سفر وکړ، د **قاهرې** ښاريانو يې هرکلی وکړ. د مصر سړکونه، علمي او تاريخي اداري يې وليدې، له مصر څخه **ايټاليا** ته ولاړ او هلته يې د ايټالوي هوابازانو سره خبرې اترې وکړې.

امير امان الله خان په **فرانسه** کې د لرغونپوهانو او ختيځپوهانو له انجمن سره وليدل او يو فرهنګي تړون يې هم لاسليک کړ، وروسته **المان** ته ولاړ. په المان کې د صنايعو خاوندانو د امان الله خان هرکلی وکړ. د هېواد د خپلواکۍ لسمه کليزه يې په المان کې ونمانځله. په آلمان کې د تم کېدو پر مهال يې شپږ ميليونه مارکه د پور په ډول ترلاسه کړل او هغه يې د تخنيکي کمپنيو د سامان الاتو په اخيستلو او دجنګي تجهيزاتو په پېرودلو ولګول.

امیر امان الله خان له آلمان څخه وروسته انګلستان ته سفر کړ چې انګلیسانو هم د امان الله خان تور هرکلی وکړ، امان الله خان د انګلیسانو علمي مرکزونه ولیدل، دغو ادارو امان الله خان ته د حقوقود افتخاري ډاکټرۍ علمي لقب ورکړ. وروسته بیا نوموړي او د شوروي اتحاد مرکز مسکو ته ولاړ او هلته چې دهغه هیواد پوځي او صنعتي ښوونځي وکتل او امان الله خان ته له شوروي اتحاد څخه وروسته ترکیې ته سفر وکړ. هلته نوموړي ته د **مصطفی کمال اتاترک** له خوا د «**ختیځو ولسونو د خپلواکۍ د مشر**» لقب ورکړل شو. امان الله خان له ترکیې څخه ایران ته لاړ، د نوموړي دا سفر د دواړو هېوادونو د دوستۍ د ټینګېدو لامل وګرځېد.

افغانستان ته د راتګ پر مهال امان الله خان وویل: «زموږ هېواد ډېرې ارزښتناکې شتمنۍ لري او هغه څه چې نه لري هغه یوازې پوهه ده چې باید ترلاسه یې کړي».

د امان الله خان د سفرونود برياوو له جملې څخه د نړۍ له نورو هېوادونو سره د اړیکو ټینګول، د دفاعي مهارتونو د کیفیت لوړوالی، د نویو وسلو پېرودنه، د صنایعو د پرمختګ د لارو چارو برابرول، له ټکنالوژۍ څخه په سمه توګه ګټه اخیستنه او د امان الله خان د نړیوال اعتبار ډېروالی یادولای شو.

امان الله خان، له سفر وروسته خپلو اصلاحاتو ته دوام ورکړ، ولې دغو اصلاحاتو د یوشمېر کورنیو او بهرنیو کړیو له ګټو سره سمون نه درلود. همداوه چې په عملي ډګر کې د هېواد په ګوټ، ګوټ کې د معینو بهرنیو کړیو په لمسون خلک د اماني اصلاحاتو پر ضد راپاڅول. ځینې ډلې سره یو شوې او په هېوادکې یې د اماني اصلاحاتو مخه ونیوله چې په پایله کې د هېواد په برخه لیک کې اړ او دوړ مسلط شول.

په ټولګي کې فعالیت

زده‌کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، لومړۍ ډله دې خپلواکۍ ته د رسېدو پر لاملونو او دویمه ډله دې د امان الله خان د اصلاحي تګلارو په اړه خبرې وکړي.

پوښتنې

۱- په برتانیوی هند کې د امان الله خان دوینا محتوا څه وه؟
۲- په فرانسه کې فرهنګي تړون د چا له خوا لاسلیک شو؟
۳-پاچا امان الله خان ته د کوم مشر له خوا د "ختیځو ولسونو د خپلواکۍ د مشر" لقب ورکړ شو؟

له ټولګي نه د باندې فعالیت

زده‌کوونکي دې د امان الله خان د دورې د فرهنګي مسایلو او برياوو په اړه له خپلو لویانو نه پوښتنې وکړي او بیا دې خپل معلومات نورو زده‌کوونکو ته وړاندې کړي.

حبيب الله کلکانی څرنګه واک ته ورسيد؟

په تېر لوست کې مو امان الله خان ته د نړۍ د هېوادونو د مشرانو د هرکلي په اړه ولوستل، په دې لوست کې به د حبيب الله کلکاني ته د رسېدلو څرنګوالي ولولو.

په عمومي توګه تاريخ پوهان د مخالفتونو لاملونه د ټولنې بيرته والی او د سياسي او فرهنګي شعور ټيټه ګڼي، د اماني ټولنيز او اقتصادي اصلاحاتو بهير چې پر ديني عالمانو باندې د مقررې بنديزونه، د کاليو بدلون، او داسې نور د خلکو د غوسې لامل وګرځېدل.

حبيب الله کلکاني چې د **سقاوزوی** په نامه مشهور دی، د يو شمېر کسانو له خوا يې ملاتړ کېده او ده ته يې د (**خادم دين رسول الله**) لقب ورکړ. همدارنګه يو شمېر کسانو چې له اماني اصلاحاتو سره يې مخالفت درلود له حبيب الله کلکاني څخه يې ملاتړ وکړ.

حبيب الله کلکاني په ۱۹۲۹ ز (۱۳۰۷ هـ.ش کال) کابل ښار ته رانغوت او د نوي جوړ شوي حکومت د مشروعيت لپاره يې اعلاميه خپره کړه چې د اماني دوري د اصلاحاتو پر ضد و.

د هغه پړاو ځانګړتياوې د امنيت اخلال، د دولتي شتمنيو لوټول او د تجارت وروسته پاتې کېدل وو.

په هېواد کې اړدوړ (۹) میاشتې دوام وکړ او هېواد یې د جدي ګواښ سره مخامخ کړ، په پای کې د حبیب الله کلکاني حکومت د ماتې سره مخامخ شو او د **محمد نادر خان** د سلطنت لپاره لاره هواره شوه.

په ټولګي کې فعالیت

زده‌کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د خوځښتونو د پیل او دویمه ډله دې په دې اړه معلومات ورکړي چې دغه بغاوتونه او خوځښتونه د کومو ګروپونو په ګټه پای ته ورسېدل.

پوښتنې

۱- د لویې جرګې پرېکړې څرنګه او د دې موضوع په اړه د استازو چلند څه و؟

۲- د دغه پړاو پاڅونونه د کومو ډلو په ګټه وو؟

له ټولګي نه د باندې فعالیت

زده‌کوونکي دې د دیني عالمانو او خپلو مشرانوڅخه د حبیب الله کلکاني او د هغه په دوره کې د ټولنیزو ډلو د رول په اړه معلومات ترلاسه کړي او بیا دې له نورو ټولګیوالو سره شریک کړي.

آیا پوهیږئ چې محمد نادر شاه څرنګه واک ته ورسېد؟

محمد نادر شاه

په تېر لوست کې مو د هغو عواملو په اړه معلومات ترلاسه کړل چې د حبیب الله کلکاني واک ته د رسیدلو لامل شول، په دې لوست کې به د محمد نادرخان د واکمنۍ څرنګوالی ولولو.

محمد نادرخان د **امان الله خان** په وخت کې د سپه سالارۍ دنده درلوده. د افغانستان د خپلواکۍ په جګړه کې یې د سوېلي سیمو د اداري دنده په غاړه درلوده، چې انګلیسي پوځونو ته یې سخته ماتې ورکړه. له همدې برې وروسته محمدنادر خان د افغانانو په منځ کې د شهرت څښتن شو. د اماني دولت تر نسکورېدو وروسته په هېواد کې اړو دوړ پیل شو. محمد نادر خان چې د ښه شهرت خـاوند و، د امان الله خان پاچا په نامه یې خلک د واک د لاسته راوړلو لپاره په ځان راټول کړل او **پکتیا** یې د سیاسي او پوځي چارو په مرکز بدله کړه او له بېلا بېلو قبیلو او قومونو څخه یې دولس زره کسه یوموټې او متحد کړل.

مـحمد نادر خان په کال ۱۹۲۹ کې د **کابل** په لور حرکت وکړ او کابل یې د مخالفینو څخه وژغوره.

مـحمد نادر خان د هماغه وخت د مخورو کسانو د خپلولو سیاست خپل کړ. د دغو مخورو خلکو د خپلولو نه یې موخه د خپل منځي ګډوډیو له منځه وړل وو چې د نهه میاشتنیو کړکېچونو او ګډوډیو پر مهال په هېواد کې په سیمه ییزو څواکونو اوښتي وو.

محمد نادرخان د هېواد اداري چارې له خپلو ورونو سره وويشلې او **سردار محمد هاشم خان** يې د لومړي وزير په توگه وټاکه. د نوموړي د صدارت پر مهال يولړ تدريجي بدلونونه رامنځته شول. د دغې دورې ځانگړتياوې د سياسي واک ټينگښت په کورنۍ کې و.

د محمد نادر خان د پاچاهۍ په موده کې چې ځلور کاله وه، د هېواد امنيتي حالات مخ په ښه کېدو شول او د مرکزي دولت واک هېواد ته په تدريجي توگه پراخه شو. د هېواد په اداري - دولتي جوړښت کې يوځل بيا هڅه وشوه چې د اماني گوند د پلويانو ملاتړ ترلاسه شي چې له شته حالاتوڅخه خوښ نه وو. اصلاحاتو دوام وموند خو لړۍ يې په پڅه توگه پرمخ تلله.

محمد نادر خان په **۱۹۳۳** زېږديز کال کې د پوهنې د جشن د نمانځلو پر مهال د **نجات** د عالي لېسې د يوه زده‌کوونکي له خوا چې عبدالخالق نومېده، ووژل شو.

په ټولگي کې فعاليت

زده‌کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، لومړۍ ډله دې واک ته د محمدنادرخان له رسېدو څخه مخکې د هغه مهمو کارونو او دويمه ډله دې د هغې دورې د مهمو ځانگړتياوو په اړه معلومات ورکړي.

پوښتنې

۱- محمد نادرخان د خپلواکۍ په جگړه کې کومه دنده درلوده؟
۲- محمد نادرشاه ولې د مخورو خلکو د خپلولو هڅه وکړه؟
۳- محمد نادر شاه څنگه ووژل شو؟

له ټولگي نه د باندې فعاليت

زده‌کوونکي دې د محمد نادرخان د کورنۍ په اړه له خپلو لويانو څخه وپوښتي او خپل معلومات دې په ټولگي کې بيان کړي.

آيا پوهېږئ چې محمد ظاهر شاه څلوېښت کاله پاچاهي وکړه؟

محمدظاهرشاه

په تېر لوست کې مو واک ته د محمد نادر شاه د رسېدلو د څرنګوالي په اړه ولوستل، په دې لوست کې به د محمد ظاهر شاه د پاچاهی دوره وڅېړو.

د **محمد نادر شاه** د مړينې وروسته د هغه زوی **محمد ظاهر** چې عمر يې تر ۱۹ کلو ډېر نه و، د افغانستان د پاچا په توګه اعلان شو. د ده د پاچاهی په پيل کې د هېواد ټولې دولتي چارې د **محمد هاشم خان** او د ده د ورونو په لاس کې وې.

د سردار محمد هاشم خان د صدارت دوره

سردار محمد هاشم خان د محمد نادر شاه په پاچاهی کې د لومړي وزير په توګه وټاکل شو او د محمد نادرخان تر مړينې وروسته يې هم همدغه دنده لرله.

نوموړی د اداري سيستم د نوي کولو په هيله هڅه وکړه چې ملکي جوړښت يوځل بيا اصلاح کړي. اداري جوړښت يې په نائب الحکومه او اعلی حکومتونو باندې ووېشه او خپل اعتباري خلک يې په ادارو او ولايتونو کې په دندو وګومارل.

د محمد هاشم خان د صدارت په دوره کې د افغانستان معارف ته پاملرنه وشوه. که څه هم دغه کارونه د څومره والي او څرنګوالي له پلوه د پام وړ نه و، خو سره له دې هم کولای شو د هغه د خدمتونو له ډلې نه د افغانستان د ښوونې د وزارت په چوکاټ کې د **طب**، **حقوقو** او **ادبياتو** د پوهنځيو او ځينو ښوونځيو بنسټ ايښودنې ته نغوته (اشاره) وکړو.

د محمد هاشم خان د صدارت په دوره کې د هېواد اقتصادي حالات سم نه شول او خلکو په يو کړکېچن او بد حالت کې شپې ورځې تېرولې. د هېواد په سلو کې نوي سلنه وګړي بزګران وو چې د کرنې او څاروي روزنې په چارو بوخت وو او د هغوی کاري وسايل ټول هماغه پخواني وسايل او الات وو.

د شاه محمود خان د صدارت دوره

لومړی وزیر شاه محمود خان

تر **دوهمې نړیوالې جګړې** وروسته محمد هاشم خان د صدارت دنده **شاه محمود خان** ته وسپارله. نوموړی د دموکراسی د پلار په نامه وپېژندل شو. هغه په کورنیو چارو کې د ټولنیزو، اقتصادي او سیاسي بدلونونو په رامنځ ته کولو سره په بهرني سیاست کې هم بدلون را منځته کړ.

د سردار شاه محمود خان حکومت د نړۍ د هېوادونو په ځانګړې توګه د **امریکې له متحده ایالاتو، هند، مصر** او نورو هېوادونو سره اړیکې ټینګې کړې. د (**ملګرو ملتونو د تخنیکي مرستو او اړیکو اداره**) په نامه د ملګرو ملتونو یوه اداره پرانیستل شوه چې د ملګرو ملتونو د کارپوهانو د پلانونو د طرحې لپاره یې مناسبې کړنلارې په لاس کې ونیول شوې.

د شاه محمود د صدارت پر مهال د ازادو ټولټاکنو د ترسره کېدو، د مطبوعاتو خپلواکۍ، د شوراګانو او سیاسي ګوندونو د جوړونې لپاره لازم سیاسي اقدامات پیل شول.

په ۱۹۴۹ زیږدیز کال ټولټاکنې ترسره شوې چې په پایله کې یې د خلکو لخوا یو شمېر سیاسي څېرو د هېواد پارلمان ته لاره ومونده.

دغه مهال ولسي جرګې د حکومت کړنې څارلې. د خلکو د حقوقو او خپلواکیو خوندي کول او د نویو قوانینو بشپړول د وکیلانو له برياوو څخه شمېرل کېده. د کارونو د ښه پرمختګ لپاره په ځینو ادارو کې، اصولنامې (قانون) جوړې شوې، د ساري په توګه د **کار** او **کارګر** لپاره د صنعتي مؤسسو اصولنامه یادولای شو چې د **عبدالمجید زابلي** په نوښت جوړه او عملي شوه.

د محمد داودخان د صدارت دوره

لومړی وزیر محمد داود

سردار محمد داود، په اداري چارو کې د پوهو او لوړو زده کړو لرونکو کسان وګمارل. د ۱۹۵۵ زیږدیز کال چې د ۱۳۳۴ لمریز کال سره سمون لري تر لویې جرګې وروسته د محافظه کارو کړیو رول کمزوری شو. په دې وخت کې افغانستان د نړۍ د خپلواکو هېوادونو په منځ کې ځانګړی ځای ترلاسه کړ. محمد داود خان د خپل صدارت په وخت کې د ناپېيلو هېوادونو ملا تړ وکړ او افغانستان د دغه غورځنګ د بنسټ ایښودونکو د یو غړي په توګه وپېژندل شو. محمد داودخان د افغانستان د صدراعظم په توګه لکه **جمال عبدالناصر، جواهر لعل نهرو** او **عبدالرحیم سکارنو** په دغه غورځنګ کې ځانګړی مقام درلود. په دې پړاو کې افغانستان د ملګرو ملتونو په سازمان کې هم پرمختګ وکړ. د هغو کړنو نه یو هم په بهرني سیاست د پوهو کسانو ملاتړ د دولت څخه د **پاکستان** په وړاندې د هغه پالیسۍ څارل وو چې د **ډیورنډ** د کرښې د تاریخي مسالې په حل باندې یې ټینګار کاوه.

د دغې دورې د اغېزناکو کارونو څخه یو هم د لومړي او دویم پنځه کلن پلان عملي کول وو.

د محمد داود د صدارت په دوره کې اقتصادي پرمختیایي پلانونه طرح او عملي شول. ډېر شمېر لویې لارې جوړې شوې او هوایي کرښې او ډګرونو ډېروالی پیدا کړ. په فرهنګي او ټولنیز ډول هم بدلونونه رامنځته شول. په

ټولنيزو چارو کې د ښځو برخه اخيستنه معمول شوه چې پر ټولنيزو او توليدي چارو يې لوی اغېز وکړ.

محمد داود خان د نړۍ د نورو هېوادونو سره د سوداګريزو اړيکو ټينګولو او دوام هڅه وکړه. په ۱۳۴۰ هجري لمريز کال کې د هېواد د خپلواکۍ له جشن نمانځلو سره جوخت په کابل کې يو نندارتون پرانيستل شو، په دې نندارتون کې د نړۍ ځلوښتو هېوادونو سوداګريز او توليدي توکي نندارې ته وړاندې شول.

د ډاکټر محمد يوسف د صدارت دوره

د هېواد اساسي قانون تر تصويب وروسته په ۱۳۴۳ هجري لمريز (۱۹۶۵ زيږديز) کال کې د صدارت څوکۍ د کانو او صنايعو د پخواني وزير **ډاکټر محمد يوسف** د نوماند کېدو لپاره لاره هواره کړه او حکومت د اساسي قانون پر بنسټ د سلطنتي کورنۍ نه بېل کړای شو.

له ټولنيز او سياسي اړخه هم په هېواد کې ژور بدلونونه رامنځته شول او د اساسي قانون پر بنسټ د بيان د ازادۍ لپاره لاره هواره شوه. د سياسي ګوندونو قانون اعلان شو، خو پلی نه شو. له دې ټولو سره سره يوشمېر ګوندونو د کيڼ او ښي افکارو په درلودو سره پټ او ښکاره فعاليتونه کول. په دغو سياسي خوځښتونو کې د کابل او ولاياتو ښوونځيو او پوهنتونونو د پام وړ ونډه درلوده. ملي شورا په خپلو جلسو کې پر مهمو ټولنيزو او فرهنګي مسالو بحث کاوه. قوانين يې د ملي ګټو او نړيوالو حالاتو په نظر کې نيولو سره تصويبول. کار په ورځ کې له دولس ساعتو څخه اتو ساعتو ته راټيټ کړای شو. د ښځو حقوقو ته پاملرنه وشوه او د هېواد اتباعو لپاره د کار حق تسجيل شو.

د ډاکتر يوسف د صدارت تر ختمېدو وروسته حکومتونه يو په بل پسې رامنځته شول چې هر حکومت بيل پروګراومونه تر سره کول. د **محمد هاشم ميوندوال**، **نوراحمد اعتمادي**، **ډاکټر عبدالظاهر** او **محمد موسی شفيق** په دورو کې د رغاونو، پرمختيايي، فرهنګي او ټولنيزې پروژې پلي کړای شوې.

د ۱۳۵۲ هجري لمريز کال د چنګاښ په مياشت چې د ۱۹۷۳ زيږديز له جولای سره سمون خوري د يوې سپينې کودتا له لارې، په هېواد کې شاهي نظام نسکور او پر ځای يې په افغانستان کې د سردار محمد داودخان په مشرۍ لومړنی جمهوري حکومت جوړ شو.

په ټولګي کې فعاليت

زده‌کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، لومړۍ ډله دې د محمد ظاهر شاه د سلطنت د وروستيو لسو کلونو په کړنو او دويمه ډله دې د سلطنت په لومړنيو کلونو کې د حکومت فعاليت په ګوته کړي.

پوښتنې

۱– محمد ظاهر څرنګه واک ته ورسېد؟
۲– محمد هاشم خان ولې د ملکي جوړښت په سمون لاس پورې کړ؟
۳– شاه محمود خان ته د صدارت پر مهال کوم لقب ورکړ شو؟
٤– د ناپېيلو غورځنګ کې کومو مهمو شخصيتونو ونډه در لوده نومونه يې واخلئ؟

له ټولګي نه د باندې فعاليت

زده‌کوونکي دې د خپلو مشرانو څخه د ډاکټر محمد يوسف د صدارت په دوره کې د ډموکراسۍ په اړه وپوښتي او خپل معلومات دې په ټولګي کې ووايي.

څلورم څپرکی

د ګاونډیو هېوادونو معاصر تاریخ

د څلورم څپرکي موخې

- د ګاونډیو هیوادونو د جغرافیایي موقعیت سره د زده‌کوونکو پېژندګلوي
- د ګاونډیو هېوادونو د کلتوري ارزښتونو سره د زده‌کوونکو پېژندګلوي
- د ګاونډیو هیوادونو د معاصر سیاسي بدلونونو سره د زده‌کوونکو پېژندګلوي.

د چین یا د نړۍ تر ټولو زیات نفوس لرونکي هېواد په اړه څه معلومات لرئ؟

لکه څنګه چې پوهېږئ زموږ یوګاونډی هېواد چین دی. مخکې ټولګي مو د لومړنیو، منځنیو او نوو پېړیو په تاریخ کې له چین سره پېژندګلوي پیدا کړه. په دې لوست کې به د دې هېواد معاصر تاریخ وڅېړو.

لکه څنګه چې په نقشه کې وینئ، چین په شمالي نیمه کره کې د **اسیا** د وچې په ختیځه برخه او د **ارام سمندرګي** په لوېدیځ ساحل کې پروت دی او په نړۍ کې دریم لوی هېواد دی. د خاورې پراخوالی یې تر نهو میلیونو کیلومترو مربعو څخه زیات دی. د وګړو شمېر یې د ۲۰۰۶ زکال د سرشمېرنې له مخې یو میلیارد او درې سوه میلیونو کسو ته رسېدلی و چې د نړۍ ۲۲ په سلو کې نفوس جوړوي. په دې شمېر کې د **هانګ کانګ** او **تایوان** اوسېدونکي شامل نه دي، د چین هېواد ۵٦ ملي اقلیاتونو وګړي لري چې د چین ۸ په سلو کې وګړي تشکیلوي. پاتې ۹۲ په سلو کې د **خان** (**هان**) نژاد دی چې له پېرو پېړیو راهیسې په دې هېواد کې استوګن دي.

په معاصرو پېړیو کې د **منچو** دولت د **انګلیس** سره سوداګري لړه او تر څېړنې لاندې ونیوله او سوداګریزو مقرراتو د نوي کولو غوښتونکي وو. انګلیسانو هڅه کوله چې د نړۍ سره د **هندوستان** له لارې خپلې سوداګرۍ ته پراخوالی ورکړي. نو له همدې امله د انګلیس سوداګري د چین سره په همدغو لاملونو ولاړه وه او اساسي موخه یې د تریاکو سوداګري وه. همدارنګه سوداګریزو اړیکو د چین لپاره ښې پایلې نه درلودې او په ۱۸٤۱- ۱۸٦۰ز د تریاکو د جګړې لامل وګرځېد.

ډاکټر سون یات سن: چې د نوي (مډرن) چین د پلار په نامه مشهور دی، د چین لومړی ولسمشر و او د **ګومین تانګ** دګوند مشري یې په غاړه وه، هغه وکولای شو چې د منچو د رژیم وروستی جرړې وباسي او په چین کې جمهوري نظام رامنځته کړي. نوموړي د چین وګړي په پنځو نژادي ډلو ووېشل:

۱- خان **۲- منچو** **۳- مغولي** **۴- تبتي** **۵- خويي**

د چین هېواد پایتخت د **پکن** ښار (**بیجینګ**) دی چې تاریخ یې لرغونو زمانو ته رسېږي او ۳۰۰۰ کلن لرغونی تاریخ لري.

دغه ښار ۱۰۰۰ کاله پخوا جوړ شوی دی او اوه پېړۍ مخکې، **قوبلاي خان** د پکن ښار د خپلې دايمي پلازمېنې په توګه وټاکه او د ۱۹۲۸ - ۱۹۴۹ زېږديز کلونو پرته چې ګومين ټانګ خپل پلازمېنه نن بيجېنګ ته انتقال کړ، تراوسه د هېواد سياسی مرکز دی.

مائو

مائو او د ۱۹۴۹ کال پاڅون

د ۱۹۴۸ زېږديز کال په وروستيو کې د کمونستي ګوند ځواکونه د چين په شمال او شمال ختيځو سيمو باندې واکمن شول. د ۱۹۴۹زېږديز کال د جون په مياشت کې د پکن ښار پرته له کوم مقاومته ونيول شو او د کمونست ګوند د ځواکونو په کنټرول کې راغی. د همدې کال د اپريل او نوامبر د مياشتو ترمنځ د چين ډېر ښارونه پرته له وينو توېيدو او مقاومته د کمونستانو تر واک لاندې راغلل. **چيانکايچک** له خپلو ځواکونو سره ټايوان ته وتښتېد. د پکن له نيولو او د چيانکايچک د ځواکونوله ماتې وروسته کمونستي ګوند په بشپړه توګه بريالی شو مائو په ۱۹۴۹ کال زېږديز د اکتوبر مياشتې په لومړۍ نېټه د پکن ښار د **اسماني سولې** په سيمه کې د چين د خلکو جمهوري دولت اعلان کړ. د چين په هېواد کې د **کنفوسيزم، تائويزم** او **بوديزم** پر مذهبونو سربېره د نورو اديانو پيروان هم استوګن دي. ډېر شمېر خلک د يو دين پيروان نه دي، ترڅو هغه دين په دې هېواد کې رسمي بڼه پيدا کړي. تر ۱۹۹۰ زېږديز کال وروسته د مذهبي مقدساتو او شعائرو د نمانځلو لپاره اړينې اسانتياوې برابرې او تدابير ونيول شول. د بيلابيلو مذاهبو پيروانو ته اجازه ورکړای شوه چې خپل مذهبي مراسم پرته له دې چې نورو اديانو ته ضرر ورسوي، ترسره کړي. په اوس وخت کې د چين په هېواد کې ۴۷ مذ هبي موسسې لکه د بوديزم د زده کړو مرکز، اسلامي الهيات، د پروتستانت کليسا ښوونيز مرکز، کاتوليک او نورې شته او څه د پاسه دوه سوه زره مذهبي کارپوهان له بېلابېلو خپرونو سره په کار بوخت دي.

چينايي ژبه د نورو ټولو ژبو برعکس د الفبا توري نه لري، بلکې د معنی او مفاهيمو يوه ټولګه ده. نن ورځ چينايي ژبه په څو ټولنيزو لهجو وېشل شوې ده، لکه: **پکني، کانتوني، شانګهای**. د **ماندارين** ژبه د هېواد د رسمي ژبې په توګه پېژندل شوې ده. د چين په هېواد کې د ۱۹۴۸ کال را په دې خوا څلور ځلې اساسي قانون بدلون موندلی او د وروستي ځل لپاره په کال ۱۹۹۹ زېږديز کې د چين اساسي قانون په ۴ څپرکو او ۱۳۸ مادو کې د چين د ملي کنګرې له خوا تاييد او تصويب شو.

په ټولګي کې فعاليت

زده‌کوونکي دې په دوه ډلو ووېشل شي، لومړۍ ډله دې د چين د موقعيت او پلازمېنې او دويمه ډله دې د چين د مذهبونو او مروجو ژبو په اړه خپل معلومات ټولګيوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- چين د نفوس او مساحت له مخې په نړۍ کې څويم مقام لري؟
۲- د چين د جمهوري دولت ليک څه ډول دی؟
۳- په چين کې رسمي ژبه په کوم نوم يادېږي؟
٤- د چين هېواد معمول او مشهور مذهبونه کوم دي؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده‌کوونکي دې د چين د تجارت او صنعت په اړه معلومات تر لاسه او بيا دې نورو زده‌کوونکو ته وړاندې کړي.

آیا د پاکستان له هېواد او تاریخ سره اشنایي لرئ

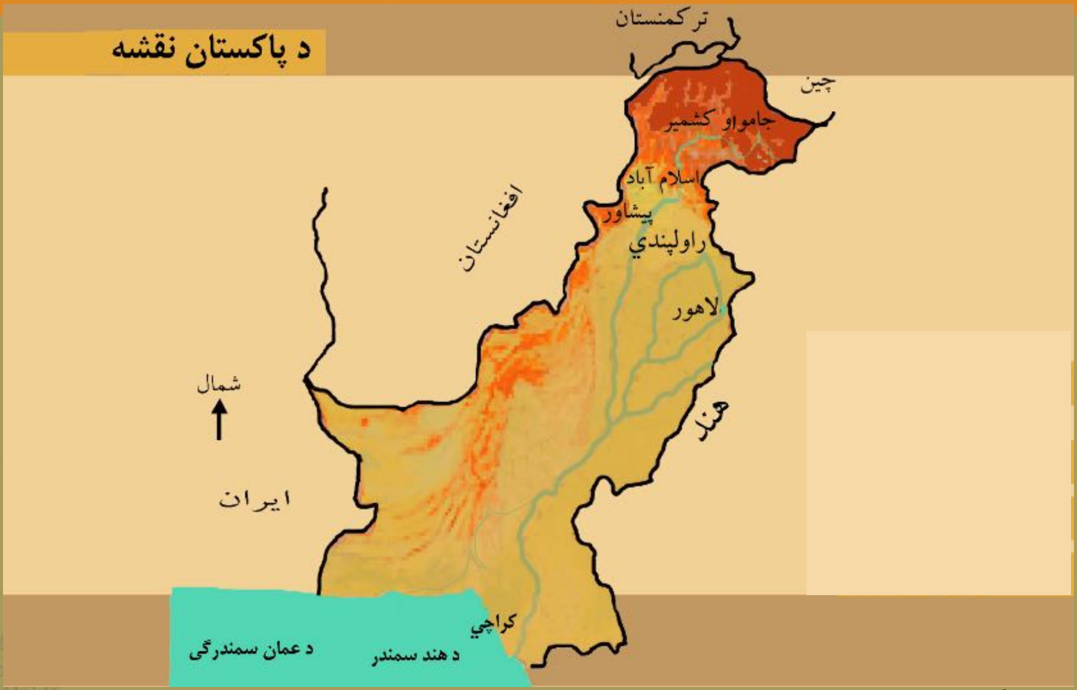

لکه څنګه چې پوهېږئ د پاکستان اسلامي جمهوري دولت یو له هغه هېوادونو څخه دی چې زموږ له هېواد سره ګډه پوله لري. په دې لوست کې به د پاکستان تاریخ سره په لنډ ډول أشنا شئ.

پاکستان د اسیا په سوېل کې پروت دی. پلازمېنه یې د **اسلام اباد** ښار دی. دغه هېواد په سوېلي برخه کې د **عربو** له سمندرګي سره زر کیلومتره سمندري پوله لري. د دې هېواد سیاسي جوړښت **فدرالي جمهوري** دی او له څلورو ایالتونو (**پنجاب، سند، بلوچستان**) او **پښتونخوا** څخه جوړ شوی دی. د دې هېواد رسمي دین **اسلام**، رسمي ژبه یې **اردو** او د پیسو واحد یې **پاکستانی روپۍ** ده. د نفوس له پلوه د نړۍ په هیوادونو کې اتمه درجه لري. نفوس یې د ۲۰۰۶ زېږدیز کال د سرشمیرنې له مخې څه د پاسه یو سلو پنځه شپېته میلیونوکسو ته رسېږي.

محمد علی جناح

پاکستان یو نوی تشکیل شوی هېواد دی چې نږدې څه دپاسه نیمه پېړۍ عمر لري. کله چې دویمه نړیواله جګړه پای ته ورسېده، **محمد علی جناح** د پاکستان د خپلواکۍ لپاره ډېرې هڅې وکړې او

د **بریتانیا** دولت هم د هند د نیمې وچې وېش سره موافقه درلوده، نو د هند لویه وچه یې په دوو هېوادونو (**هند او پاکستان**) ووېشله.

د ۱۹٤۷ زیږدیز کال د اگست په میاشت کې هند او پاکستان دواړو خپله خپلواکي ترلاسه کړه. محمدعلی جناح په دې نه و بریالی شوی چې ترخپلواکۍ وروسته **مسلم لیگ** د یو فعال او گټور سیاسي گوند په توگه وروزي، له همدې امله حالت ورځ په ورځ کړکېچن شو.

سیاستوالو نه یوازې د خپلو شخصي گټو او واک ته د رسېدو لپاره فعالیت کاوه، بلکې د هېواد د ختیځو او لوېدیځو سیمه ییزو ډلگیو خپلمنځې ډله ییزې سیالۍ او اختلافونه د پاکستان د دولت د کمزورۍ یو اساسي لامل شو. د کشمیر پر سر اختلافات لا د حالاتو د خړ پړتیا لامل وگرځېدل او اقتصادي حالت نور هم کړکېچن او خراب شو.

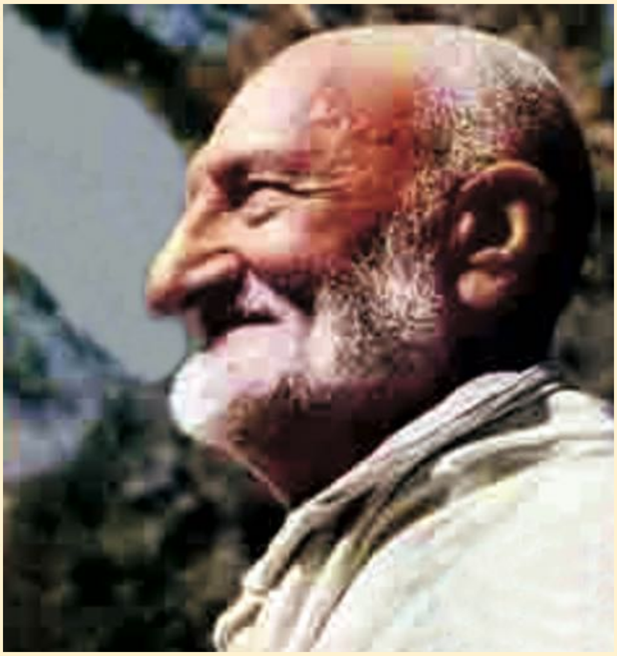

پاچا خان (خان عبدالغفار خان)

خان عبدالغفار خان یو له هغو کسانو څخه و چې د **نه تاوتریخوالي د خوځښت** بنسټ یې کېښود او هم یوه پېژندل شوې سیاسي څېره او د هند د نیمې وچې یو ملي اتل و چې د هند د خپلواکۍ په لاره کې د ښکېلاگرو د تېري پر وړاندې مقاومت وکړ او یو مهمه او حیاتي دنده یې ترسره کړه. نوموړي د خپلې زمانې د نورو مشرانو لکه مهاتما گاندي او محمد علي جناح په څېر د خپلو خلکو د ویښېدو او د خلکو په یو موټي کولو، د خپلواکۍ گټلو په لاره کې فعاله ونډه درلوده. او خپل ملي او تاریخي مسوولیت ترسره کړ.

د ختیځ پاکستان بېلتون

مجیب الرحمن د **بنگال** د **عوامي لیگ** مشر په ۱۹٦۸ زیږدیز کال د اوړي په موسم کې له ۳۵ نورو بنگالیو سره یوځای د ده په مشرۍ د ختیځ پاکستان په بېلولو تورن شو. **یحیی خان** او بوټو د مجیب الرحمن پر

هغه غوښتنه اعتراض وکړ چې د ختیځ لوري پر بېلولو او خپلواکی یې ټینګار کاوه. د ملي مجلس فعالیدل چې د پلان له مخې باید د ۱۹۷۱ زیږدیز کال د مارچ په میاشت کې پلي شوي وای وځنډېدل. تر دې پېښې وروسته مجیب الرحمن د اعتصاب اعلان وکړ او عوامي لیګ ګوند د ختیځ پاکستان د حکومت د تر لاسه کولو هڅه وکړه. ولس مشر یحیی خان د مجیب الرحمن سره د خبرو اترو لپاره د ختیځ پاکستان مرکز «ډاکې ته» لاړ.

مجیب الرحمن داسې کس نه و چې په اسانی سره تسلیم شي. هغه د پاکستان د رامنځته کېدو په لومړی لسیزه کې د دوو ډموکراتیکو حکومتونو پر مهال د کابینې وزیر و او له دې امله چې د ختیځ پاکستان د خپلواکی لپاره یې مبارزه کوله نو ځکه د پاکستان حکومت هغه بندي کړ.

یحیی خان په ۱۹۷۱ زیږدیز کال د مارچ په میاشت کې د هغې ستونزې په اړه چې مجلس ورسره مخامخ و، په دې هڅه کې شو چې د مجیب الرحمن د غوښتنې شخه لږ څه کم کړي، خو هېڅ یوه اړخ نه غوښتل چې خپل چانس له لاسه ورکړي. د مارچ په ۲۵ نېټه خبرې اترې پای ته ورسېدې.

یحیی خان تر خبرو اترو وروسته د مجیب الرحمن د بندي کولو امر ورکړ. مجیب الرحمن لوېدیځ پاکستان ته یوړل شو، یوه ورځ وروسته ختیځ پاکستان خپله خپلواکي اعلان کړه او دغه خپلواکه سیمه یې د **بنګله دېش** په نامه ونوموله. د پاکستان پوځ له لوېدیځ لوري د پاځون د ټکولو لپاره هوایي عملیات پیل کړل، په زرګونو بنګالیان ووژل شول او د لسو میلیونو په شمېر بنګالیان **هند** ته کډوال شوه. په پایله کې د ۱۹۷۳ زیږدیز کال د جولای په پای کې د پاکستان ملي مجلس ذوالفقار علي **بوټو** ته اجازه ورکړه چې د بنګله دېش خپلواکي په رسمیت وپېژني، په دې ډول د ۱۹۷۴ زیږدیز کال د فبروری په میاشت کې د پاکستان دولت، بنګله دېش د خپلواک دولت په توګه په رسمیت وپېژنده.

وروسته له دې چې پاکستان په دوو هېوادونو یعنې پاکستان او بنګله دېش ووېشل شو، د دوه بېلو هېوادونو په توګه یې ځانګړې تګلارې غوره کړې. د یحیی خان له حکومت وروسته د پاکستان نور سیاسي مشران لکه **ایوب خان، ضیاءالحق، بېنظیر بوټو، نوازشریف، پرویز مشرف** او **اصف زرداري** یو په بل پسې واک ته ورسېدل او د پاکستان په سیاسي، ټولنیز او اقتصادي ژوندانه کې یې فعال رول ولوباوه.

مهاتما گاندي او خان عبدالغفار خان

په ټولګي کې فعالیت

زده‌کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د پاکستان د خپلواکۍ په اړه خپل معلومات په ټولګي کې وړاندې او دویمه ډله دې د پاکستان د خپلواکۍ غوښتونکو وتلو څېرو په اړه خبرې وکړي.

پوښتنې

۱ – پاکستان په کوم کال له بریتانیا څخه خپله خپلواکي ترلاسه کړه؟
۲ – د پاکستان هېواد له څو ایالتونو نه جوړ دی؟ نومونه یې واخلئ.
۳ – د بنګله دېش هېواد ولې له پاکستان څخه خپلواکي واخیسته؟

له ټولګي نه د باندې فعالیت

زده‌کوونکي دې د پاکستان د تاریخ په اړه معلومات راټول او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

آیا د ایران د اسلامي جمهوري هېواد له تاریخ او موقعیت سره آشنا یاست؟

لکه څنګه چې پوهېږئ د ایران اسلامي جمهوریت د افغانستان یوګاونډی هېواد او لویدیځ لوری ته ترون دی. ایران د اسیا په لویه وچه کې موقعیت لري او د خاورې پراخوالی یې (۱۶۴۸۱۹۰) کیلو متر مربع دی. د وګړو شمېر یې شاوخوا اویا میلیونو (۷۰،۰۰۰،۰۰۰) تنو ته رسیږي. د دې هېواد رسمي دین اسلام او ژبه یې فارسي ده.

ایران د پهلوي په پېر کې

تر لومړۍ نړیوالې جګړې وروسته د **ایران** د سیاسي، ټولنیزې او اقتصادي وضعې خرابوالی، په **روسیه** کې د سوسیالیستي نظام ټینګښت، ګاونډیو هېوادونو ته د دې ډول افکارو پراختیا، له نا امنۍ څخه د ایران د وګړو ناخوښي او نهیلي، د **احمدشاه قاجار** په واکمنۍ کې د امنیت نشتوالي، د **رضاخان پهلوي** په مشرۍ کودتا ته لاره هواره کړه.

کله چې رضاشاه پهلوي د انګرېزانو په مرسته د سلطنت پر ګدۍ کېښناست، نړۍ د دوو نړیوالو جګړو ترمنځ ښکېل وه. رضاشاه پهلوي د هېواد د اداري او اقتصادي چارو د سمون لپاره یو پراخه تګلاره ترکار لاندې ونیوله. ایران یو واحد اداري نظام، منظم پوځ او پرمختللی بانکي او اقتصادي سیستم نه درلود. نړیوال حالات هم ښه نه وو. ایران د شمال له لوري د **روسیې** او د سوېل له لوري د **بریتانیا** لخوا محاصره و. بریتانیا هڅه کوله د ایران د تسلط له لارې په هند او لېرې ختیځ کې ګټه واخلي. رضاشاه د خپلې واکمنۍ پر مهال ځواکمنه پادشاهي وکړه چې د هېواد ټولې چارې یې په خپله اداره کولې.

د رضاشاه د دورې مهم کارونه دا دي: د یو واحد او منظم پوځ جوړول، د قضایي سیستم نوي کول، د ټولنیزو او جزایي قوانینو ترتیبول، د وګړو د نفوس او احوالو د ساتنې د اداري بنسټ ایښودل، د پېژندګلوۍ د پاڼو وېشل، د ملکیتونو د ثبت د اداري بنسټ ایښودل، د رېل د پټلۍ غځول، د ټوکرانو د فابریکو جوړول، د ملي بانک بنسټ ایښودل، د پیسو چاپول، د کمپنیو تاسیسول، د ښارونو جوړول، د **تهران** د پوهنتون بنسټ ایښودل او د هجري کلیزې پر ځای د شمسي کلیزې استعمالول. له دې ټولو سره سره هم، ده په ډېره استبدادي توګه سلطنت وکړ. د ده د سلطنت په پېر کې ډېر خپلواکي غوښتونکي زنداني او یا اعدام شول. د ښځو حجاب منع شو او دیني علماء وځورول شول. رضاشاه په ۱۳۲۰ لمریز کال د متحدینو تر حملې وروسته له پاچاهۍ ګوښه شو او د هېواد حکومتي چارې یې خپل زوی **محمد رضا** ته وسپارلې چې د سلطنت ځای ناستی و او خپله د سوېلي افریقا پر لور لاړ.

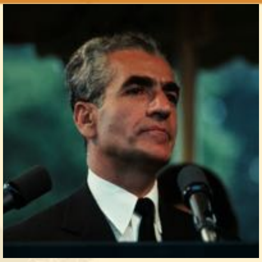

محمد رضا شاه پهلوي

محمد رضاشاه پهلوي د رضاشاه زوی د پهلوي کورنۍ دویم پاچا دی چې د پلار تر استعفا وروسته په رسمي توګه واک ته ورسېد.

محمدرضاه شاه د خپل سلطنت په لومړیو کلونو کې له ډېرو ستونزو اوکړکېچونو سره مخامخ و، خو هغه بریالی شو چې یولړ مهمې چارې پیل کړي. د بېلګې په توګه د تهران کنفرانس، د ټلوېزیون د دستګاه بنسټ ایښودل، د مرکزي بانک تاسیس، ولسي جرګې او ملي شورا ته د ښځو د ټاکلو حق، د بندونو جوړول، دګازو د پایپونو جوړول، د روسیې، ایران او نورو هېوادونو ترمنځ د ډیپلوماټیکو اړیکو پراخوالی او ټینګښت، د هسته يي تاسیساتو رامنځته کول او د موټر جوړونې د فابریکو بنسټ ایښودل یادولای شو. خو د لوېدیځ سره د هغه اړیکې، د نامذهبي سیاستونو پلي کول او د سیاسي خپلواکۍ محدودول د ایران د روښانفکرو او روحانیانو د ناخوښۍ لامل شول. د هغه په دوره کې هم بندي خانې په خپلواکۍ غوښتونکیو ډکې وې او د هغوی اعدام او ځورونې جاري ساتل شوې وې چې په پای کې د ناخوښیو د دوام له امله د ۱۳۵۷ لمریز کـال د جدي په میاشت کې د ایران خلکو پاڅون وکړ، محمدرضاشاه له واکه لیرې او له خپلې ټولې کورنۍ سره **مصر** ته لاړ.

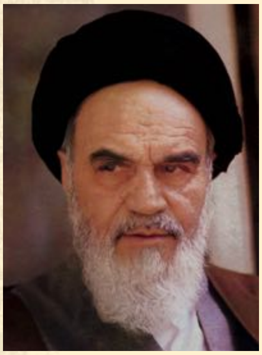

ایت الله سید روح الله خمیني

د ایران د ۱۳۵۷ کال پاڅون چې د **اسلامي پاڅون** (**انقلاب**) په نامه هم یادېږي، د **ایت الله خمیني** په مشرۍ او د ایران د ډېرو وګړو، سیاسي ګوندونو او د ایران د عالمانو او روښانفکرو په ګډون یو پاڅون و چې شاهي نظام یې رانسکور او د **اسلامي جمهوري** نظام د پلي کولو لپاره یې لاره هواره کړه.

د ایران خلکو د ۱۳۵۷ کال د غويي په میاشت کې د ټولټاکنو په ترڅ کې په سلو کې د ۹۸ پرېکنده اکثریت د اسلامي جمهوري حکومت په توګه د خپل راتلونکي حکومتي نظام سره هوکړه وکړه او د ایران پادشاهي په رسمي توګه د ایران په اسلامي جمهوري بدله شوه.

د اسلامي انقلاب مشرانو له هرڅه دمخه پر درېو ټکو ټینګار کاوه، پر استبداد برلاسي، د بهرنیو دولتونو د لاس وهنې مخنیوی او د بهرنیو فرهنګونو د تېریو پر وړاندې مقاومت. همدغه درې لاملونه وو چې د ګوندونو او بېلابېلو ډلو د یووالي لپاره یې مناسبه لاره برابره کړه، په دې ډول یې اسلامي انقلاب بریا ته ورساوه.

ایت الله سید روح الله خمیني د ایران مذهبي مشر د پنځلس کلو جلا والي څخه وروسته بېرته ایران ته راستون شو او ابوالحسن بني صدر د ایران د لومړي ولسمشر په توګه وټاکل شو. په ۱۳۶۸ لمریز کال کې امام خمیني مړ او د خبره‌ګانو جرګې، آیت الله خامنه ای د ایران د انقلاب مشر وټاکه.

په ټولګي کې فعالیت

زده‌کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، لومړۍ ډله دې د پهلوي دورې د ټولنیزو او سیاسي حالاتو او دویمه ډله دې د اسلامي انقلاب دلاملونو په اړه معلومات ورکړي.

پوښتنې

۱- پهلوي کورنۍ څرنګه واک ته ورسېده؟

۲- د رضاشاه پهلوي مهم فعالیتونه په ګوته کړئ؟

له ټولګي نه د باندې فعالیت

زده‌کوونکي دې له خپلو مشرانو او لویانو څخه د اسلامي انقلاب د پېښېدو په اړه معلومات ترلاسه او بیا دې خپلو ټولګیوالو ته ووایي.

آیا د ازبکستان هیواد په اړه معلومات لرئ؟

لکه څنگه چې پوهیږئ د ازبکستان جمهوریت یو له هغو هېوادونو څخه دی چې له افغانستان سره گډه پوله لري، په دې لوست کې به د دې هېواد تاریخ په لنډه توگه ولولو.

د **ازبکستان** جمهوریت په **مرکزي اسیا** کې پروت دی چې د **افغانستان**، **تاجکستان**، **ترکمنستان**، **قرغېزستان** او **قزاقستان** له هېوادونو سره گډه پوله لري. د ازبکستان پلازمېنه د **تاشکند** ښار دی. د ازبکستان د ځمکې پراخوالی ٤٠٠٤٤٧ کیلومتره مربع او د وگړو شمیر یې د ٢٠٠٦ زیږدیز کال د سرشمېرنې له مخې څه دپاسه اوه ویشت میلیونه دري سوه زره کسو ته رسېږي. رسمي ژبه یې **ازبکي** او **روسي** ده.

په لرغونو زمانو کې په ځانگړي ډول تر شپږمې زیږدیزې پېړۍ وروسته په ډېره کچه ترکي کوچیان د مرکزي اسیا ابادو سیمو ته وکوچېدل او د **فرغاني** په صحرا کې استوگن شول چې د وخت په تېرېدو سره، د هغه ځای اصلي اوسېدونکو **ترکي** عادتونه خپل کړل. ترکان په کلیو، بانډو او ښارونو کې استوگن شول، خو دې سیمې ته د ترکانو د مهاجرت د تاریخي بهیر پرخلاف، گڼ شمېر خلکو د منځنۍ اسیا په بېلابېلو برخو کې خپل پخوانی هویت وساته.

په لسمه زیږدیزې پېړۍ کې د اسلام په راتگ او خپرېدو سره، د اوسني ازبکستان سیمه د **سامانیانو** د قلمرو یوه برخه وه. د وخت په تېرېدو دغه سیمه په ترتیب سره د **غزنویانو**، **سلجوقیانو**، **خوارزمشاهانو**، **مغولانو**، **تیموریانو** تر واکمنۍ لاندې راغله. په اوسني وخت کې ازبکستان یوخپلواک جمهوریت او ١٢ ولایتونه لري چې نومونه یې دا دي:

١- تاشکند. ٢- اندیجان. ٣- بخارا. ۴- فرغانه. ۵- جیزک. ۶- نمنگان. ٧- نوايي. ٨- قشقه دریا.

۹-سمرقند. ۱۰- سردریا. ۱۱- سرخان دریا. ۱۲- خوارزم. ۱۳- د قره قالیاقستان خپلواکه جمهوریت.

د ازبکستان هېواد د **مسو، ډبرو سکرو** او **نفتو** کانونه لري. د **پولادو، نساجي** او **غذايي موادو** د صنعت په تولید کې یې ډېر پرمختګ کړی دی.

په نوولسمه پېړۍ کې، د ازبکستان لوېدیځې او شمالي برخې د **خوارزم** د خانانو او د ازبکستان سوېلي برخې د **بخارا** د خانانو تر ولکې لاندې وې. د بخارا او خوارزم خانان په ۱۸۶۶کال زېږدیز کې د **روسیې** تر ولکې لاندې شول.

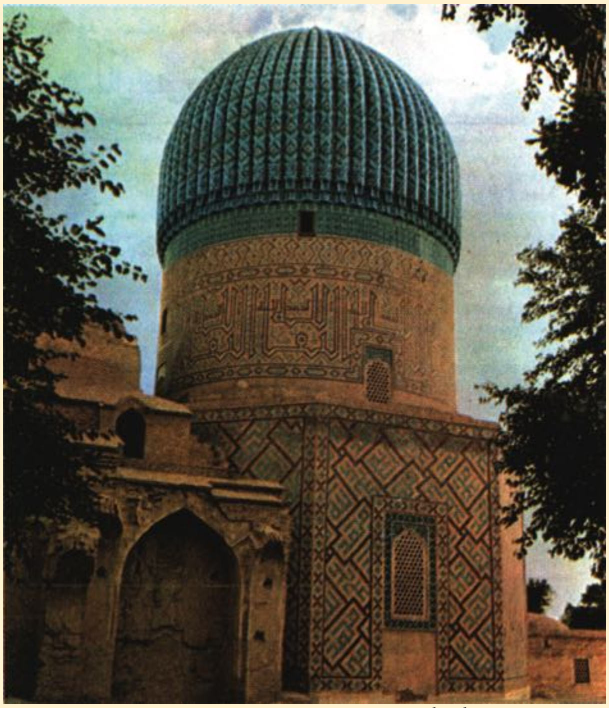

د امیر تیمور ګورګاني مقبره

په روسیې کې د ۱۹۱۷ زېږدیز د اکتوبر د میاشتې تر انقلاب وروسته، ازبکستان هم د روسیې له متحده سوسیالیستي جمهوریتونو څخه وګڼل شو. د پخوانی روسیې تر تجزیه کېدو وروسته ازبکستان هم په ۱۹۹۱ زېږدیز کال کې خپله سیاسي خپلواکي ترلاسه کړه او **اسلام کریموف** یې د حکومت د مشر په توګه وپېژندل شو.

په ټولګي کې فعالیت

زده‌کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د ازبکستان د ولایتونو او دویمه ډله دې د هغه هېواد د صنعت په اړه یو له بله پوښتنې وکړي.

پوښتنې

۱- ترکان څه وخت په مرکزي اسیا کې مېشت شول؟
۲- اوسنی ازبکستان څو ولایتونه لري؟
۳- د ازبکستان صنعتي تولیدات په ګوته کړئ؟

له ټولګي نه د باندې فعالیت

زده‌کوونکي دې له خپلو مشرانو څخه د اکتوبر د میاشتې د انقلاب، او د اسلامي فرهنګ او تمدن د یوه مهم مرکز بخارا په اړه معلومات ترلاسه کړي او بیا دې ټولګیوالو ته واوروي.

آیا د تاجکستان له خلکو او تاریخ سره اشنا یی لرئ؟

پوهیږئ چې د شمال لور ته د تاجکستان جمهوریت زموږ له هېواد سره ګډه پوله لري. په دې لوست کې به د تاجکستان تاریخ ته یوه لنډه کتنه وکړو.

تاجکستان داسې یو هېواد دی چې په مرکزي اسیا کې د افغانستان شمال ته پروت دی. پلازمېنه یې د **دوشنبې** ښار، رسمي ژبه یې **تاجکي فارسي** او **روسي** ژبه هم په سوداګرۍ او حکومتي چارو کې کاروي. د پیسو واحد یې **ساماني** دی.

د پورتنۍ نقشې په پام کې نیولو سره پوهېږئ چې تاجکستان له کومو هېوادونو سره ګډه پوله لري.

د تاجکستان د خاورې پراخوالی یو سل او درې څلویښت زره ۱۴۳۱۰۰ کیلومتره مربع دی. د وګړو شمېر یې د ۲۰۰۶ زېږدیز کال د سرشمېرنې له مخې څه دپاسه اووه میلیونه او درې سوه شل زره تنو ته رسیږي.

د اوسني تاجکستان سیمه چې پخوا د **سغد** په نامه یادېده، د **لومړي داریوش** په وخت کې د **هخامنشیانو** د امپراطورۍ د قلمرو یوه برخه ګڼل کېدله او د **مقدوني سکندر** وروسته، د تاجکستان هېواد د **سلوکي، پارتي، کوشاني** او **ساساني** امپراطوریو یوه برخه وه. په ۷۱۵ زېږدیز کال د امویانو تر ولکې لاندې راغی او د تاجکستان خلکو د اسلام سپېڅلي دین ته مخ راواړوه. په لسمه زیږدیزه پېړۍ کې د **سامانیانو** د قلمرو یوه برخه وه او له سامانیانو له ځخه وروسته په ترتیب سره **غوریانو، سلجوقیانو، خوارزمشاهیانو، مغولانو، تیموریانو** او **ازبک** واکمنو پر دې هېواد حکومت کړی دی.

په نولسمه زیږدیزه پېړۍ کې د تاجکستان شمال (**خجند**) د **خوقند** د خانانو سوېلي سیمه یې د **بخارا** د خانانو یوه برخه ګڼل کېده. د بخارا خانان په ۱۸۶۶ زېږدیز کال او د خوقند خانان په ۱۸۶۸ زېږدیز کال کې د روسیې تر ولکې لاندې راغلل.

د اکتوبر د میاشتې له انقلاب وروسته، په ۱۹۲۸ زېږدیز کال کې د تاجکستان هېواد د روسیې متحده سوسیالیستي

جمهوریتونو له ډلې یوه جمهوریت وګڼل شو چې تر ۱۹۹۱ زیږدیز کال پورې یې د روسیې متحده جمهوریتونو د اتحاد غړیتوب درلود. د روسیې د سوسیالیستي نظام تر نسکوریدو وروسته یې په ۱۹۹۱ زیږدیز کال خپله سیاسي خپلواکي ترلاسه کړه.

له خپلواکۍ اخیستلو وروسته، د تاجکستان د دولت او د هغه اسلام پلوه مخالفینو ترمنځ کورنۍ جګړې پیل شوې چې د مخالفینو مشري د **عبدالله نوري** پر غاړه وه. په دې جګړو کې د پنځوس زره خلکو څخه زیات مړه او د اووه سوه زره کسانو زیات وګړي د خپلو کورونو پرېښودلو ته اړ شول. چې په پایله کې د ملګرو ملتونو په منځګړیتوب د سولې تړون د ښکېلو ډلو ترمنځ لاسلیک شوه.

د شاه اسماعیل مقبره

د تاجکستان هېواد درې ایالتونه او یوه خپلواکه سیمه لري چې عبارت دي له:

۱. د ختلان ولایت چې مرکز یې قرغان تپه دی.
۲. د سغد ولایت چې مرکز یې خجند دی.
۳. د قراتګین ایالت چې مرکز یې کافرنهان دی.
٤. د کوهستان بدخشان خپلواکه سیمه چې مرکز یې خاروغ دی.

تاجکستان د پخواني **شوروي** اتحاد د جمهوریتونو له ډلې یو وروسته پاتې جمهوریت دی. د زیات شمیر خلکو دین یې اسلام دی. **ازبکان، روسان** او یوشمېر **اوکرایني، چینایي** او **تاتاري** وګړي هم په دې هېواد کې اوسېږي. د تاجکستان مهم صنایع **برېښنا** او د **ډبرو سکرو** تولید دی.

په ټولګي کې فعالیت

زده‌کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، لومړۍ ډله دې د ژبې او دویمه ډله دې د اسلام د تاریخ په اړه یو له بل څخه پوښتنې وکړي.

پوښتنې

۱- د نقشې پرمخ وښایاست چې د تاجکستان هېواد د منځنۍ اسیا په کومه برخه کې پروت دی؟
۲- د پخواني شوروي اتحاد تر نسکوریدو وروسته په تاجکستان کې کوم بدلونونه منځته راغلل؟
۳- کومو مشهورو کورنیو پر تاجکستان واکمني کړې ده؟

له ټولګي نه د باندې فعالیت

زده‌کوونکي دې د اکتوبر د میاشتې د انقلاب او پر تاجکستان د هغه د اغیز په اړه له مشرانو نه معلومات ترلاسه کړي او په ټولګي کې دې ووایي.

آيا د ترکمنستان له خلکو او تاريخ سره آشنايي لرئ؟

د ترکمنستان جمهوريت د افغانستان د ګاونډيو هېوادونو له ډلې څخه دی. په دې لوست کې به د دې هېواد تاريخ په لنډ ډول وڅېړو.

د **ترکمنستان** هېواد د هغو هېوادونو له ډلې څخه دی چې په دې وروستيو وختونو کې يې له پخوانۍ **روسيې** نه خپلواکي ترلاسه کړې ده. اوس نقشې ته وګورئ او د ترکمنستان ګاونډي هېوادونه وښاياست.

د دې هېواد د خلکو دين اسلام، ژبه يې **ترکمني** او **روسي** ده. د ترکمنستان د خاورې پراخوالی ۱۰۰٤۸۸ کيلومتره مربع دی. د وګړو شمېر يې د ۲۰۰٦ کال د سرشمېرنې له مخې پنځه ميليونه او اوه سوه نه وشت زره دی. ۷۲ په سلو کې وګړي يې په ترکمني ژبه خبرې کوي او نږدې ۹۰ په سلو کې وګړي يې ترکمنان دي. يوشمېر **روسان، ازبکان** او **قزاقان** هم په دې هېواد کې مېشت دي.

ترکمنستان له اقتصادي اړخه د ودې او پرمختګ په لور ګام اخلي. د **پنبې، نفتو** او **ګازو** د صنعت په توليد کې مخکښ دی او د نړۍ يو پر دريمه برخه ګاز لري، يوازې د ګازو د توليد او **روسيې، اوکراين** او يوشمېر نورو هېوادونو ته د صادرولو له لارې ډېر زيات عايد ترلاسه کوي.

د ترکمنستان جمهوريت د ۱۹۹۱ زېږديز کال د اکتوبر په مياشت کې د شوروي اتحاد د ړنګېدو وروسته د ټول پوښتنې په پايله کې خپله سياسي خپلواکي اعلان کړه. نوی اساسي قانون يې په ۱۹۹۲ زېږديز کال د ترکمنستان د مجلس له خوا تصويب شو.

د نوي اساسي قانون پر بنسټ، ترکمنستان يو جمهوري نظام لرونکی هېواد دی. په دې هېواد کې ولسمشر واک لري چې د قضائيه او اجرائيه قواوو مسوولين او هم د مجلس د ټولټاکنو نوماندان وټاکي. د ترکمنستان د اساسي قانون پر بنسټ ولسمشر د وزيرانو د شورا مشر هم دی. په بهرنې سياست کې ترکمنستان هغه هېواد دی چې دناپيلتوب دريځ يې غوره کړی دی. د ترکمنستان دغه دريځ په ۱۹۹۵ زېږديز کال د ملګرو ملتونو د عمومي مجلس له خوا تصويب شو.

ترکمنستان نړۍ ته د آسيا په دغې پېچلې سيمې کې له پرمختګ سره يوځای د سولې او کرارۍ ورانديز کړی دی. د ناپيلتوب د دريځ تر تصويب وروسته په نړيواله کچه هڅې کېږي چې د ترکمنستان د ملي ګټو ستراتيژيک موضوعات حل کړي شول. د ډسمبر دولسمه د دغه هېواد د ملي ورځې په توګه ټاکل شوې ده.

ترکمنستان د سيمه ييزو همکاريو فعاله پراختياوو ته ژمن دی چې داکار يې د **ايکو** دسازمان په فعاليتونو کې ليدلای شو. د ايکوغړي هېوادونه چې څه دپاسه ۳۱۰ ميليونه وګړي لري، په نړيوالو اړيکو کې يې د يوې اغېزناکې ادارې په توګه ځان څرګند کړی دی چې داکارد ځانګړو تاريخي او فرهنګي ځانګړتياوو په لرلو سره د نوې سيمه ييزې ټولنې د رامنځته کېدو نښه ده.

په ټولګي کې فعاليت

زده‌کوونکي دې د ترکمنستان د موقعيت، ژبو او نورو مېشتو مليتونو په اړه له يوبل څخه پوښتنې وکړي.

پوښتنې

۱- د ترکمنستان هېواد د آسيا په کومه برخه کې پروت دی؟
۲- د ترکمنستان هېواد په کوم کال کې خپلواکي ترلاسه کړه؟